Tidningen
Balans
NUMMER 2
2020

Fördjupning

IORP 2

Ett nytt regelverk för tjänstepensionsföretag och pensionsstiftelser

s. 4

S. 14
Kan bolaget ta tillbaka beslutad utdelning?

S. 17
Matematikfällan i forskningen avseende mervärdesskattelagen

S. 28
Frågor i redovisningen avseende korttidsarbete

FOTO: FOTO: LIESELOTTE VAN DER MEIJS

Fördjupningar i spåren av Corona

CORONAPANDEMIN PÅVERKAR HELA samhället. Det märks även i Balans Fördjupningsbilaga nr 2, där inte mindre än fem av fördjupningsartiklarna är corona-relaterade. FAR:s Policygrupp för redovisning uppmärksammar i en artikel skriven av Pernilla Lundqvist och Eva Törning frågor i redovisningen avseende korttidsarbete, Johanna Svensson tipsar om vad som är bra att tänka på vid granskning av fortsatt drift, Niclas Hellman granskar redovisningen av kreditförluster i svenska banker, Fredrik Ljung och Carl Svernlöv reder ut frågan om bolaget kan ta tillbaka beslutad utdelning och Stefan Sundgren skriver om konkurser och rekonstruktioner ur ett principiellt (teoretiskt) perspektiv.

Men allt rör inte corona. Hur påverkas till exempel tjänstepensionsföretag och pensionsstiftelser när nya regelverk införs? I det här fallet handlar det om implementeringen av IORP 2 i svensk lag. Henrik Persson belyser ett antal väsentliga frågeställningar och redogör för insikter och erfarenheter att ta med sig i förvaltningsrevisionen eller i diskussionerna med ledningar och styrelser i dessa företag.

Trevlig läsning!

Charlotta Marténg
Chefredaktör

charlotta.marteng@far.se
08-506 112 49

Funderar du på att skriva en fördjupnings-artikel?
Hör av dig till charlotta.marteng@far.se

Balans Fördjupning • Nummer 2/2020

Chefredaktör och ansvarig utgivare
Charlotta Marténg
08-506 112 49

Annonser
Mikael Wallenius,
SB Media AB
08–545 160 78
mikael@sb-media.se

Layout
Trilobit kommunikation

Webb
tidningenbalans.se

Balans Fördjupning ges ut av FAR AB

Medlem av Sveriges Tidskrifter.
TS-kontrollerad fackpressupplaga
10 900 (2019)

Adress
Box 6417
113 82 Stockholm

E-post
fornamn.efternamn@far.se

Balans Fördjupning medföljer vartannat nummer av Balans. Fördjupnings-artiklarna publiceras även löpande på tidningenbalans.se.

Innehåll

NUMMER 2 2020

4 Ett nytt regelverk för tjänstepensionsföretag och pensionsstiftelser
Henrik Persson

14 Kan bolaget ta tillbaka beslutad utdelning?
Fredrik Ljung, Carl Svernlöv

17 Matematikfällan i forskningen avseende mervärdesskatterätten
Björn Forssén

28 Frågor i redovisningen avseende korttidsarbete
FAR:s Policygrupp för redovisning genom Pernilla Lundqvist och Eva Törning

33 Fortsatt drift
Johanna Svensson

38 Då kassan sinar
Stefan Sundgren

41 Redovisning av kreditförluster i svenska banker
Niclas Hellman

Ett nytt regelverk för tjänstepensions-företag och pensionsstiftelser

– när IORP 2 implementeras i svensk lag

I denna artikel ger Henrik Persson en bild av det nya regelverket för tjänstepensionsföretag i förhållande till det gamla. Han belyser ett antal väsentliga frågeställningar och redogör för insikter och erfarenheter att ta med sig i förvaltningsrevisionerna av tjänstepensionsföretagen eller i diskussioner med ledningar och styrelser i sådana företag. Henrik Persson beskriver även hur regelverket föreskriver granskningsinsatser i samband med omvandling av livförsäkringsföretag och tjänstepensionskassor till tjänstepensionsföretag.

Text: **Henrik Persson**

13 november 2019 beslutade riksdagen att implementera det andra tjänstepensionsdirektivet[1], ofta kallat IORP 2, i svensk lagstiftning[2]. Beslutet föregicks av en intensiv debatt och var föremål för omfattande invändningar och kritik, särskilt på de områden där lagstiftaren avsåg att utnyttja möjligheterna att gå längre än vad detta minimiharmoniseringsdirektiv föreskriver och där man överlät till Finansinspektionen att utfärda närmare föreskrifter. Detta sammansatta svenska regelverk har i vissa avseenden ansetts vara svårtolkat, komplicerat och oskäligt betungande.

Denna artikel syftar till att ge en övergripande bild av det nya regelverket för tjänstepensionsföretag i förhållande till det gamla, belysa ett antal väsentliga frågeställningar samt redogöra för några insikter och erfarenheter att ta med sig i förvaltningsrevisionerna av tjänstpensionsföretagen eller i diskussionerna med ledningar och styrelser i sådana företag. Dessutom beskrivs hur regelverket föreskriver granskningsinsatser i samband med omvandling av livförsäkringsföretag och tjänstepensionskassor till tjänstepensionsföretag.

Tryggande av tjänstepension enligt det befintliga regelverket

Bakgrund om tjänstepension i Sverige

Tjänstepensioner är utfästelser kopplade till anställning som kompletterar den statliga pensionen. Ofta är de knutna till ett kollektivavtal men behöver inte vara det. Dessa utfästelser tryggas i dag i huvudsak i fyra olika former genom:

1. tecknande av pensionsförsäkring i livförsäkringsföretag,
2. tecknande av pensionsförsäkring i tjänstepensionskassa,
3. avsättning till pensionsstiftelse eller
4. avsättning i den egna balansräkningen (s.k. kontotryggande).

Det hittillsvarande direktivet som reglerar detta område, IORP 1, implementerades i svensk lag 1 januari 2006[3]. Syftet med det andra direktivet är att ta ett samlat grepp om bestämmelser om investeringar, företagsstyrning och informationslämnande samt underlätta gränsöverskridande verksamhet.

Livförsäkringsföretagen som bedriver tjänstepensionsverksamhet

Livförsäkringsföretag som tillhandahåller tjänstepensionsförsäkring fick vid implementeringen av Solvens 2-direktivet[4] i svensk lag 1 januari 2016 fortsätta tillämpa den tidigare lydelsen av 2010 års försäkringsrörelselag (FRL) som är baserad på Solvens 1 på tjänstepensionsverksamheten. Undantaget omfattade även den övriga livförsäkringsverksamheten, under förutsättning att den ansågs vara av ”ringa” omfattning. I annat fall skulle tjänstepensionsverksamheten separeras från den övriga verksamheten och de olika regelverken tillämpas på dem var för sig. Denna övergångsregleringen innehöll regler om ”mjuk separation” av tjänstepensionsverksamhet[5] från den övriga verksamheten i ett och samma företag. I korthet innebar detta att tjänstepensionsverksamhet kunde fortsätta att bedrivas enligt tidigare regler om kapitalkrav, skuldtäckning och regulatorisk rapportering. Däremot förväntades livförsäkringsföretagen tillämpa samma regler för företagsstyrning och grupptillsyn som övriga försäkringsföretag som tillämpar Solvens 2.

Tjänstepensionskassorna

Understödsföreningar som bedriver tjänstepensionsrörelse, tjänstepensionskassor, har under en

flera gånger förlängd övergångsperiod, fått fortsätta tillämpa den numera upphävda 1972 års lag om understödsföreningar ända sedan 2010 års försäkringsrörelselag trädde i kraft[6]. I praktiken innebar detta att de har fortsatt att tillämpa befintliga kapitalkravs- och skuldtäckningsregler och de rapporteringskrav som hör därtill, vilka är desamma som de som livförsäkringsföretagen med övergångsregler tillämpar. Samtidigt har de fortsatt vara underkastade *FFFS 2005:1 Styrning och kontroll av finansiella företag*, som måste anses vara mindre betungande än de företagsstyrningsregler som livförsäkringsföretagen har att tillämpa.

Pensionsstiftelserna

Verksamhet som bedrivs i pensionsstiftelser regleras i 1967 års lag om tryggande av pensionsutfästelse. Vad som utmärker sådan verksamhet, och som får bäring på tillämpningen av det andra tjänstepensionsdirektivet, är att stiftelser inte får ställa ut några pensionsutfästelser[7]. Av detta följer att inga solvens- eller kapitalkrav åläggs stiftelserna. Kraven på företagsstyrning i tryggandelagen och *FFFS 2015:11 om Placeringsriktlinjer och konsekvensanalys* är återhållsamma och sträcker sig inte utöver lämplighetsprövning av styrelseledamöter, innehåll i placeringsriktlinjer och konsekvensanalyser över valda placeringsstrategier. Placeringsriktlinjerna är å andra sidan det centrala styrdokumentet, ofta med detaljerade kvantitativa begränsningar för hur stiftelsernas styrelser anser att tillgångarna ska vara placerade. Pensionsstiftelserna har inte haft några särskilda informationskrav att följa mer än att, efter begäran av de personer vars utfästelser tryggas i stiftelsen, lämna övergripande information om stiftelsen och dess verksamhet, arten och varaktigheten av de utfästelser som pensionsstiftelsen tryggar, placeringsriktlinjerna samt var sådana personer kan vända sig med klagomål på mottagen information[8].

Det nya regelverket och dess följder för hittillsvarande företagsformer

Det nya regelverket för tjänstepensionsverksamhet implementeras i lag (2019:742) om tjänstepensionsföretag, förordning (2019:809) om tjänstepensionsföretag, en kraftigt reviderad tryggandelag samt ett antal tillhörande föreskrifter från Finansinspektionen. Den europeiska försäkrings- och tjänstepensionsmyndigheten EIOPA[9] kommer inte att utfärda några kompletterande förordningar eller riktlinjer till direktivet.

Ikraftträdandet av 2019 års lag innebär att tjänstepensionsverksamhet ska bedrivas i en av tre nya företagsformer: tjänstepensionsaktiebolag, ömsesidiga tjänstepensionsbolag och tjänstepensionsföreningar. Lagen är omfattande och hänvisar till 2005 års aktiebolagslag (för tjänstepensionsaktiebolagen), 2018 års lag om ekonomiska föreningar (för de ömsesidiga tjänstepensionsbolagen och tjänstepensionsföreningarna) och 2010 års försäkringsrörelselag på flera områden.

Sådana livförsäkringsföretag som tillhandhåller tjänstepensionsförsäkring kan tillämpa hittillsvarande reglering fram till 31 december 2022[10]. Därefter måste de antingen omvandlas till tjänstepensionsföretag enligt den nya lagen, eller bli ett försäkringsföretag som tillämpar FRL och sålunda Solvens 2-regelverket. De företag som för närvarande bedriver tjänstepensionsverksamhet och övrig verksamhet i samma företag (så kallad blandad verksamhet) måste separera dessa från varandra senast 31 december 2022 enligt den nya lagen (”hård separation”). Befintliga försäkringsbestånd av övrig ”ringa” verksamhet i tjänstepensionsföretag måste avvecklas innan utgången av 2034.

Understödsföreningarna/tjänstepensionskassorna måste lämna in ansökan, senast 30 april 2020, om att omvandlas till antingen tjänstepensionsförening (enligt 2019 års lag) eller försäkringsförening (enligt 2010 års lag) såvida de inte har för avsikt att träda i

> ”Pensionsstiftelser fortsätter att tillämpa tryggandelagen, som har utökats väsentligt med regler som trädde ikraft redan 15 december 2019.”

likvidation. De kan i ansökan yrka på att tillståndet ska gälla från 1 januari 2021.

Pensionsstiftelser fortsätter att tillämpa tryggandelagen, som har utökats väsentligt med regler som trädde ikraft redan 15 december 2019. Det är dock endast stiftelser som tryggar pensioner åt mer än 100 personer som omfattas av de regler som härrör från IORP 2-direktivet. För de allra minsta stiftelserna, de som tryggar pensioner åt högst femton personer, gäller endast reglerna om förvaring av tillgångar och om uppdragsavtal. Övriga stiftelser berörs inte nämnvärt av det nya regelverket. De utökade kraven på riskhanteringssystem, kontrollfunktioner och en egen riskutvärdering som träffar stiftelser som tryggar utfästelser åt mer än 100 personer har ansetts vara oskäligt betungande av pensionsstiftelsernas intresseorganisationer.

Den *förordning (2019:809) om tjänstepensionsföretag* som regeringen har utfärdat innehåller bestämmelser om tillstånd, anmälan för registrering och bemyndigande för Finansinspektionen att utfärda föreskrifter. Viktigt att notera är att förordningen innehåller ett krav på att företagets revisor ska uttala sig över en av styrelsen upprättad utredning om konsekvenserna av en omvandling som ska lämnas in till Finansinspektionen i samband med ansökan om omvandling till tjänstepensionsföretag.

Finansinspektionen har under sitt bemyndigande utfärdat kompletterande föreskrifter som träder ikraft samtidigt med lagstiftningen:

- *FFFS 2019:19 Finansinspektionens föreskrifter om pensionsstiftelser*, med närmare bestämmelser om vilken information som stiftelserna ska lämna, och hur, innehåll i stiftelsernas styrdokument samt vad placeringsriktlinjerna och konsekvensredogörelserna ska innehålla. Den ersätter FFFS 2015:11.
- *FFFS 2019:20 föreskrifter om ändring i Finansinspektionens föreskrifter och allmänna råd (FFFS 2011:39) om information som gäller försäkring och tjänstepension* innehåller föreskrifter om vilken information som utländska tjänstepensionsinstitut ska lämna till arbetstagare eller förmånstagare om institutet, pensionsplanerna, placeringsriktlinjerna och hur eventuella klagomål ska hanteras.
- *FFFS 2019:21 Finansinspektionens föreskrifter och allmänna råd om tjänstepensionsföretag* innehåller kompletterande bestämmelser för samtliga företag som tillämpar 2019 års lag.
- *FFFS 2019:22 Finansinspektionens föreskrifter och allmänna råd om tillsynsrapportering för tjänstepensionsföretag* som omfattar bestämmelser om rapportering av väsentliga händelser, kvalitativ och kvantitativ tillsynsrapportering och rapportering av EU-gemensamma kvantitativa uppgifter.
- *FFFS 2019:23 Finansinspektionens föreskrifter och allmänna råd om årsredovisning i försäkringsföretag och tjänstepensionsföretag* innehåller samlade föreskrifter om hur årsredovisningar ska upprättas, både i försäkringsföretag och tjänstepensionsföretag.

Som en konsekvens av införandet av den nya lagen upphörde den nuvarande *FFFS 2015:12 årsredovisning i försäkringsföretag* att gälla i samband med att FFFS 2019:23 trädde i kraft 1 januari 2020. Den sedan många år upphävda *FFFS 2008:26 om årsredovisning i försäkringsföretag*, som tjänstepensionskassorna fortfarande tillämpar, kommer också att utmönstras i samband med att de omvandlas till tjänstepensionsföreningar och därmed omfattas av de nya reglerna. En analys av skillnaderna ger dock vid handen att redovisningsreglerna för tjänstepensionsföretagen endast kommer att förändras marginellt.

I sammanhanget bör också nämnas att regeringen har flaggat för att det nyss beslutade regelverket kommer att behöva revideras i ett antal avseenden inom en snar framtid. Inom fyra områden (solvensreglering, avtalsfrihet avseende information, egenföretagares försäkring och tilläggsförsäkringar)

”Reglerna för investeringar i 2019 års lag är principbaserade snarare än regelbaserade.”

planeras förändrade regler remitteras under våren, med avsikten att de ska träda i kraft senare under året.

Det nya regelverket i tre pelare

För att få en överblick över detta omfattande regelverk (lagarna, förordningen och föreskrifterna) kan man dela in det i tre olika ”pelare”, på liknande sätt som ofta görs för att åskådliggöra och strukturera Solvens 2-regelverket.

Pelare I – Investeringar och kapitalkrav

Reglerna för investeringar i 2019 års lag är principbaserade (se särskilt avsnitt om aktsamhetsprincipen längre ned i denna artikel), snarare än regelbaserade. Företagens investeringsriktlinjer har därför en central roll och förutsätter noggranna analyser och överväganden. Dessutom måste tjänstepensionsföretagen tillämpa en företagsstyrningsmodell som tillåter en effektiv mätning, kontroll och uppföljning av investeringsriskerna som företaget är exponerat för. Limiter och andra gränsvärden i riktlinjerna måste vara överskådliga, tydliga, sinsemellan konsekventa och föremål för löpande uppföljning och återrapportering. Finansinspektionens föreskrifter ställer vidare krav på att riktlinjerna specificerar tillåtna tillgångsslag, uttryckliga avkastningsmål, angivande av eftersträvade risknivåer och, i tillämpliga fall, vilka normal- och referensportföljer som tillämpas.

De aktuariella antaganden som tillämpas vid beräkning av de försäkringstekniska avsättningarna ska var för sig vara aktsamma, snarare än betryggande, med vilket menas att de inte ska innehålla några omotiverade säkerhetsmarginaler. Det mest centrala antagandet, det om diskonteringsränta, ges stort utrymme i FFFS 2019:21 om hur det ska beräknas i detalj och har varit en av de viktigaste punkterna under remissförfarandet, eftersom det får så stor påverkan på värdet på de försäkringstekniska avsättningarna. För att undvika alltför kraftiga höjningar i de försäkringstekniska avsättningarna kommer delar av de förändrade reglerna att fasas in under en sexårsperiod.

Kapitalkravsreglerna utgår ifrån ett riskkänsligt kapitalkrav, ett minimikapitalkrav och ett garantibelopp där Finansinspektionen omedelbart ska underrättas om något av dessa krav inte uppfylls. Det riskkänsliga kapitalkravet baseras på kapitalkrav för de marknadsrisker, försäkringsrisker och operativa risker som tjänstepensionsföretaget är exponerat för, och korrelationer mellan dem. Dessutom kan justering göras för uppskjuten skatt och återbäring[11]. Dessa ”riskkänsliga kapitalkrav” aggregeras sedan till ett totalt kapitalkrav för hela företaget, som ska täckas med en kapitalbas. Denna kapitalbas beräknas – något förenklat – utifrån det egna kapitalet i företaget, med avdrag för värdet på immateriella tillgångar, utdelningar, förutbetalda anskaffningskostnader och eventuella skillnader i värdet på de försäkringstekniska avsättningarna (om de värderas högre för solvensändamål än för redovisningsändamål). För att uppfylla kapitalkravet måste kvoten mellan kapitalbasen och det totala kapitalkravet uppgå till minst 100 procent. Lagstiftaren har bemyndigat Finansinspektionen att närmare utforma reglerna för hur respektive del av det riskkänsliga kapitalkravet ska utformas och kalibreras; dessa regler återfinns i FFFS 2019:21. Kalibreringen av kapitalkravet ska utgå från 97 procent konfidensnivå enligt de särsvenska reglerna, vilket innebär att kapitalbasen som lägst ska uppgå till den nivå som krävs för att tillgångarna med 97 procent sannolikhet ska täcka värdet av åtagandena under kommande 12-månadersperiod. Det har också uttalats att det riskkänsliga kapitalkravet ska motsvara nivån i det nuvarande tillsynsverktyget för tjänstepensionskassor och de livförsäkringsbolag som inte omfattas av Solvens 2 (”Trafikljussystemet”). I Solvens 2-regelverket har kapitalkravet kalibrerats till en konfidensnivå på 99,5 procent. Den valda konfidensnivån har bedömts vara en lämplig avvägning mellan trygghet och möjlighet till avkastning i den verksamhet som tjänstepensionsföretag kommer att driva. Det finns dessutom i flera fall ett

sistahandsansvar hos dem som gjort pensionsutfästelserna, och i vissa fall även en uttalad rätt, att begära kapitaltillskott ifrån dem (uttaxeringsrätt).

Lagstiftningen kräver därtill full skuldtäckning, med vilket menas att tillgångarna för skuldtäckning, värderade till verkligt värde, inte får vara lägre än de försäkringstekniska avsättningarna. Dessa tillgångars art och löptid ska dessutom matcha dem för åtagandena som utgör de försäkringstekniska avsättningarna.

Pensionsstiftelser kommer även fortsättningsvis inte att vara ålagda några kapital- eller solvenskrav, av samma skäl som tidigare nämnts.

Pelare II – Företagsstyrningsregler och Egen risk- och solvensbedömning

Företagsstyrningsreglerna i det nya regelverket är snarlika de som försäkringsföretag har att tillämpa. De livförsäkringsföretag som tillämpat Solvens 2 eller 2015 års övergångsregler bör vara väl bekanta med de flesta av kraven på sundhet och robusthet i företagsstyrningssystemet, kontinuitet och beredskap, lämplighetskrav för ledande befattningshavare och centrala funktioner, de styrdokument som ska reglera verksamheten, de fyra centrala funktioner som ska övervaka att verksamheten bedrivs på ett ändamålsenligt och effektivt sätt, systemen för intern kontroll, riskhantering och ersättningar, den egna risk- och solvensbedömningen och reglerna för uppdragsavtal. Finansinspektionen har enligt bemyndigandet i lagen lämnat närmare föreskrifter på dessa områden i kapitel 8 i FFFS 2019:21.

För tjänstepensionskassorna skärps företagsstyrningsreglerna relativt jämfört med dagens reglering. Bland annat tillkommer krav på inrättande av en särskild, oberoende aktuariefunktion och att de årligen förväntas utföra och dokumentera en egen bedömning av vilka risker som kassan förväntas vara exponerat för med tillämpning av den affärsmodell som styrelsen har fastställt och vilket kapital som kommer att behövas för att täcka det.

För pensionsstiftelser är motsvarande företagsstyrningsregler i FFFS 2019:19 mer begränsade och omfattar endast krav på ett fåtal styrdokument, en egen riskutvärdering och inrättande av en riskhanteringsfunktion och internrevision. De innebär dock en skärpning jämfört med reglerna i FFFS 2015:11.

Pelare III – Upplysningskrav och rapportering

Det nya regelverket för tjänstepensionsföretagen föreskriver långtgående skyldigheter att lämna information om företaget, pensionsplanerna och investeringsrisker i samband med och efter tjänstepension har meddelats. Därtill finns bestämmelser om innehåll i pensionsbesked och annan information som lämnas före och under pensionstiden.

Det riskkänsliga kapitalkravet kommer att vara mer komplicerat och detaljerat att fastställa än i det nuvarande tillsynsverktyget, vilket även återspeglar sig i den kvantitativa och kvalitativa rapporteringen som föreskrivs i FFFS 2019:22. Rapporteringen förutsätter att investeringar och försäkringsåtaganden kan genomlysas så att de underliggande marknads- och försäkringsriskerna låter sig kvantifieras och de riskkänsliga kapitalkraven beräknas. Den kvartalsvisa och årliga kvantitativa rapporteringen till tillsynsmyndigheten förväntas bli väsentligt mer betungande, särskilt den EU-gemensamma rapporteringen. Därtill införs krav på årlig kvalitativ rapportering över tjänstepensionsföretagets verksamhet, system för företagsstyrning, riskprofil och solvenssituation under räkenskapsåret. Rapporteringskraven har av vissa institut identifierats som en av de största, om inte den största, skillnaden jämfört med nuvarande regelverk i termer av resursbehov och arbetsbörda. Väsentligt att notera är att de flesta rapporterna har en successiv nedtrappning av den tid som finns till förfogande innan rapporteringen ska ha kommit in till Finansinspektionen.

Informationskraven för pensionsstiftelser är jämförelsevis anspråkslösa och omfattar i princip bara krav på att placeringsriktlinjer och årsredovisning finns tillgängliga på deras hemsidor.

Övriga informationskrav, om pensionsplaner och förmånsvärden på pensionerna med mera, faller under arbetsgivarnas ansvar.

Något om aktsamhets- och proportionalitetsprinciperna

Det finns två grundläggande principer som genomsyrar IORP 2-direktivet, aktsamhetsprincipen (artikel 19.1) och proportionalitetsprincipen (artikel 21.2), och det finns därför skäl att ta upp och behandla dem i detalj. Aktsamhetsprincipen fanns i och för sig redan uttryckt i IORP 1-direktivet, men har nu beskrivits mer utförligt. Principerna bör beaktas i förberedelse- och implementeringsarbetet så att de kommer till uttryck på lämpligt sätt när styrdokument, processer samt kontroll-, lednings- och rapporteringssystem anpassas efter de nya reglerna.

Aktsamhetsprincipen

Lagstiftaren har, med några få undantag, valt att inte införa några detaljerade krav på hur, eller i vilken utsträckning, placeringstillgångarna i tjänstepensionsföretag eller pensionsstiftelser ska placeras. De uttryckliga regler som finns kan sammanfattas enligt följande:

- Tillgångarna måste investeras på ett sätt som långsiktigt bäst gagnar intressena hos försäkringstagarna, de försäkrade och andra ersättningsberättigade.
- Minst hälften ska vara investerade på reglerade marknader, och investeringar som inte görs på sådana marknader ska hållas på aktsamma nivåer.
- Investeringarna ska göras så att betalningsberedskapen är tillfredställande och den förväntade avkastningen tillräcklig.
- Tillgångarna ska vara diversifierade på lämpligt sätt för att åstadkomma riskbegränsning och undvika olämpliga riskkoncentrationer.
- Derivat får användas för risksprid och för att underlätta förvaltningen.
- Miljöfaktorer, sociala faktorer och företagsstyrningsfaktorer får beaktas vid investeringsbeslut.
- Förvaringen av tillgångarna måste säkerställa identifierbarhet och åtkomlighet.
- Om tjänstepensionsföretaget bara har ett enda uppdragsgivande företag får investeringar i värdepapper utgivna av det uppdragsgivande företaget inte överstiga fem procent av de samlade tillgångarna, eller tio procent i företag som ingår i samma koncern.

I övrigt överlåts till ledning och styrelse att utforma investeringsriktlinjer som innehåller de begränsningar som närmare specificerar och ger uttryck för deras riskaptit och tolerans. Detta innebär frihet för tjänstepensionsföretagen att utforma sina placeringsstrategier, men samtidigt ett ansvar för att säkerställa att investeringarna verkligen är ”aktsamma”. På ett allra mest övergripande plan kan aktsamheten sägas innebära att placeringarna, i alla fall på lång sikt, måste generera en avkastning tryggar de garanterade pensionsutfästelserna och helst också förväntningar på återbäring i form av pensionstillägg och fribrevsuppräkning. Vad som är värt att understryka är att aktsamhet inte får förväxlas med överdriven konservatism eller försiktighet eftersom det kan medföra risk för att för låg avkastning genereras; att inte exponera sina investeringar för finansiella risker i den utsträckning som krävs för att uppnå erforderlig avkastning kan knappast anses vara ”aktsamt” i den bemärkelse som avses.

Proportionalitetsprincipen

Proportionalitetsprincipen innebär att storleken och utförligheten i företagsstyrningsmodellens delar får anpassas så att de står i proportion till institutens storlek, riskexponeringar, förvaltade volymer och komplexitet i produkter och investeringar. Principen förutsätter att ledningar och styrelser analyserar vilka krav och behov som deras verksamhet föranleder.

> ”Förberedelsearbetet inför ikraftträdandet av det nya regelverket innebär att flera väsentliga frågeställningar aktualiseras och behöver hanteras.”

Utöver en allmän proportionalitetsprincip innehåller regleringen särskilda proportionalitetsbestämmelser för tjänstepensionsföretag av begränsad storlek eller av begränsad storlek i kombination med att det vänder sig till en sluten krets. Specifikt kommer proportionalitetsprincipen att kunna tillämpas på styrdokumentens utförlighet, omfattningen och inriktningen på kontrollfunktionernas arbete, scenariernas utformning och detaljeringsgrad i den egna risk- och solvensbedömningen, frekvensen och detaljeringsgraden i den interna rapporteringen samt formaliseringen och robustheten i de interna processerna och kontrollerna.

Pensionsstiftelserna har genom sina intresseorganisationer uttryckt en kritisk hållning till företagsstyrningsreglerna, framförallt kraven på kontrollfunktioner (riskhanteringsfunktion och internrevision), vilka lagstiftaren har ansett vara tvingande att införa enligt direktivet. Av Finansinspektionens föreskrifter framgår dock ganska kortfattade och återhållsamma krav på omfattningen och inriktningen av dessa funktioners arbete.

Väsentliga frågeställningar

Förberedelsearbetet inför ikraftträdandet av det nya regelverket[12] innebär att flera väsentliga frågeställningar aktualiseras och behöver hanteras. Inom ramen för förvaltningsrevisionen finns ett antal punkter som kan vara värda att lyfta med ledning och styrelse så att revisorn kan ta ställning till om tjänstepensionsföretaget ligger i fas för att kunna tillämpa regelverket när det träder ikraft. Dessutom behöver revisorerna enligt ISA 250 uppdatera sin förståelse för lagar och andra författningar som förvisso kanske inte har någon direkt inverkan på hur belopp och upplysningar i de finansiella rapporterna fastställs men vars efterlevnad kan vara grundläggande för ett företags förmåga att fortsätta bedriva sin verksamhet eller för att undvika väsentliga påföljder[13].

Följande är ett axplock av sådana punkter:

- En detaljerad förberedelse- och implementeringsplan för det återstående arbetet bör finnas, med tydliga roller och ansvarsområden och med en tät och detaljerad återrapportering till styrelsen över framdriften i detta arbete. Det bör även finnas ordentligt med tid för tester och ”provkörningar” inför regelverkets förstagångstillämpning.
- Tillräckliga resurser, inte bara för att implementera det nya regelverket utan även för att tillämpa det när det väl är på plats, bör säkerställas. Dessutom behöver förteckning över eventuellt oavslutat arbete vid regelverkets ikraftträdande upprättas, med tillhörande åtgärdsplaner.
- Långsiktiga avkastningskrav som ska ställas på investeringarna bör tas fram med stöd i omsorgsfulla analyser. Styrelserna bör ansvara för att aktsamhetsprincipen på lämpligt sätt kommer till uttryck i investeringsriktlinjerna; onödig komplexitet och begränsningar som hämmar möjligheterna till en tillräckligt hög avkastning på ett olämpligt sätt bör undvikas.
- Alla servicebyråer, underleverantörer och tillgångsförvaltare behöver vara införstådda med vilken information som de behöver leverera för att det riskkänsliga kapitalkravet ska kunna fastställas i tid.
- Om företagsstyrningsmodellen är proportionell bör följas upp och utvärderas; den måste medge tillräcklig styrning och kontroll, men samtidigt inte vara överdimensionerad. Mindre tjänstepensionskassor och pensionsstiftelser, med endast enkla investeringar och få transaktioner, är knappast betjänta av en alltför betungande modell. Nya kontrollfunktioner som inrättats behöver ha uppdrag vars omfattning och inriktning är ändamålsenliga och rimliga.
- Processer och kontroller för regulatorisk rapportering som möjliggör kvalitetssäkrade rapporter bör utformas och testköras för att säkerställa att sådana rapporter kan upprättas inom föreskriven tid.

Läs alla fördjupningsartiklar på vår webb:
tidningenbalans.se

- Processer och infrastruktur för den egna risk- och solvensbedömningen bör utformas av tjänstepensionsföretag som inte upprättat sådana tidigare.

Revisorns granskning av styrelsens konsekvensredogörelse

Styrelserna för livförsäkringsföretag och tjänstepensionskassor som har för avsikt att omvandla dem till tjänstepensionsföretag behöver gå igenom ett ansöknings- och godkännandeförfarande. I kap. 2 5 § 3 st. p 4 i tjänstepensionsförordningen föreskrivs att företagets revisor och aktuarie ska yttra sig över styrelsens konsekvensutredning, som ska lämnas i samband med ansökan om omvandling till tjänstepensionsföretag. Det framgår dock inte närmare vad denna ”ekonomiska utredning om konsekvenserna för försäkringstagarnas och andra ersättningsberättigades rätt enligt 2 kap. 5 § 2 lagen om tjänstepensionsföretag” förväntas innehålla eller hur utförlig den förväntas vara. Den paragraf i 2019 års lag som hänvisas till tar dock sikte på att ”den rätt som tillkommer försäkringstagarna, de försäkrade och andra ersättningsberättigade” inte ska försämras på grund av omvandlingen. Någon närmare vägledning för omfattningen eller inriktningen på denna utredning, eller enligt vilket ramverk den ska granskas, lämnas inte heller. Det blir därför upp till företagen och deras revisorer att komma överens om. För tjänstepensionskassorna torde det dock inte behövas någon allt för omfattande utredning eftersom alternativet till omvandling för dem är likvidation. Eftersom de redan är tjänstepensionsinstitut bör rimligtvis tjänstepensionsregleringen, som ju tagits fram för att vara lämplig för tjänstepensionsverksamhet, vara den mest ändamålsenliga.

Sådan granskning av konsekvensredogörelser har genomförts på ett antal tjänstepensionskassor inför deras ansökan om omvandling till tjänstepensionsföreningar, som ska vara inlämnad senast 30 april 2020. Revisionsstandarden *ISAE 3000 Andra bestyrkandeuppdrag än revisioner och översiktliga granskningar av historisk finansiell information* kan vara lämplig för denna granskning. Standarden syftar till att revisorn, med begränsad säkerhet (”limited assurance”), snarare än rimlig säkerhet (”reasonable assurance”), ska kunna uttala sig om att föremålet för granskningen, alltså styrelsens konsekvensutredning, är fri från väsentliga felaktigheter. Ett antal relevanta och praktiskt genomförbara granskningsåtgärder behöver utformas inom ramen för detta bestyrkandeuppdrag, åtgärder som ger revisorn möjlighet att uttala sig om konsekvensutredningen på ett meningsfullt sätt. Följande är exempel som kan vara av intresse att revisorn genomför, och uttalar sig om resultatet av, så att mottagaren av rapporten kan bilda sig en uppfattning om vilka konsekvenser som förväntas uppstå vid en omvandling.

- Stämma av angivna **kapitalkrav, kapitalbas och kapitalkvot**, vid övergångstillfället och på sikt, mot relevanta underlag och jämföra dem mot nuvarande regelverk.
- Granska väsentliga skillnader i befintliga **stadgar** mot dem som kommer att gälla för företaget som tjänstepensionsföretag.
- Jämföra befintligt **produktutbud** med det som kommer att vara tillgängligt som tjänstepensionsföretag.
- Jämföra hur befintliga **försäkringstekniska avsättningar** beräknas av företaget jämfört med enligt lagen om tjänstepensionsföretag.
- Jämföra hur företagets **tillgångar** kommer att värderas enligt lagen om tjänstepensionsföretag i förhållande till nuvarande regelverk.
- Jämföra hur **möjligheterna för företaget till avkastning** förändras med tillämpning av lagen om tjänstepensionsföretag i förhållande till nuvarande regler enligt relevanta underlag.
- Jämföra hur **rapporteringsskyldigheten** kommer att förändras för företaget som tjänstepensionsföretag.
- Jämföra hur **driftskostnaderna** förändras med tillämpning av lagen om tjänstepensionsföretag enligt relevanta underlag.

Ovanstående förslag bör kunna utgöra grunden även för en motsvarande granskning inför livföretagens omvandling till tjänstepensionsaktiebolag eller ömsesidigt tjänstepensionsbolag, men omfattningen och inriktningen på dessa åtgärder får anpassas till deras storlek, komplexitet och särskilda förutsättningar i övrigt.

Tjänstepensionskassorna blir ”företag av allmänt intresse”

Tjänstepensionskassorna har hittills inte definierats som ”företag av allmänt intresse”, vilket de dock kommer att kategoriseras som såsom tjänstepensions- eller försäkringsföreningar. Revisorsförordningen och revisorsdirektivet (så som de implementerats i svensk lag) blir sålunda tillämpliga i revisionen av dessa föreningar och deras krav på mandattider, rapportering till revisionsutskott, begränsningar i vilka tjänster revisorn får utföra med mera. Begränsningen i uppdragstid för revisorn börjar räknas från det att omvandlingen är klar och tjänstepensionskassan omfattas av den nya regleringen.

HENRIK PERSSON
Auktoriserad revisor och redovisningsspecialist på Deloitte.

Fotnoter

1) Europaparlamentets och rådets direktiv (EU) 2016/2341 från 14 december 2016 om verksamhet i och tillsyn över tjänstepensionsinstitut, eller Institutions for Occupational Retirement Provision Directive 2016 på engelska, förkortad IORP.

2) Närmare bestämt genom den nya lag (2019:742) om tjänstepensionsföretag och genom kraftiga revideringar av tag 1967:531 om tryggande av pensionsutfästelse m.m., som båda trädde i kraft 15 december 2019. Tillhörande övergångsregler medför dock att förstagångstillämpningen av det nya regelverket för företag som redan bedriver tjänstepensionsverksamhet i praktiken blir vid ett senare datum.

3) Europaparlamentets och rådets direktiv 2003/41/EG om verksamhet i och tillsyn över tjänstepensionsinstitut implementerades genom uppdateringar av lagen om understödsföreningar, dåvarande 1982 års försäkringsrörelselag och tryggandelagen samt genom tillhörande föreskrifter från Finansinspektionen.

4) Europaparlamentets och rådets direktiv 2009/138/EG från 25 november 2009 om upptagande och utövande av försäkrings- och återförsäkringsverksamhet (Solvens II).

5) Återfinns i ikraftträdandereglerna och övergångsreglerna till 2010 års försäkringsrörelselag och i 7 kapitlet i Finansinspektionens föreskrifter (FFFS 2015:21) om övergångsreglering för försäkringsrörelse.

6) Se § 7 i promulgationslagen 2010:2044 om införande av försäkringsrörelselagen 2010:2043.

7) Enligt tryggandelagen är det arbetsgivarna som gör utfästelser om pension och redovisar en avsättning för dem i sina finansiella rapporter, beaktande värdet på stiftelsens tillgångar som tryggar den.

8) Enligt tidigare lydelserna av TrL 9a§ första stycket och FFFS 2011:39 om information som gäller försäkring och tjänstepension kapitel 2 § 2 och bilaga 1.

9) European Insurance and Occupational Pension Authority.

10) Se ikraftträdande- och övergångsreglerna (2015:700 p 2) till 2010 års försäkringsrörelselag.

11) Justeringsposterna innebär att avdrag kan göras från kapitalkravet om det finns villkor i försäkringsavtalet som innebär att tjänstepensionsföretagens åtagande gentemot försäkringstagaren, förmånstagare och andra ersättningsberättigade (återbäringen) kan minskas i händelse av ”oförutsedda förluster”. Avdrag får också göras för minskning av uppskjutna skatteskulder vid sådana händelser.

12) För pensionsstiftelser och nystartade tjänstepensionsföretag enligt den nya lagen trädde det nya regelverket i kraft redan 15 december 2019. Tjänstepensionskassor och livförsäkringsföretag som redan bedriver tjänstepensionsverksamhet enligt övergångsregleringen kommer att omfattas av den nya regleringen när de har omvandlats, vilket tjänstepensionskassorna kan yrka på att göra från och med 1 januari 2021, och livförsäkringsföretagen ska ha gjort innan den 1 januari 2023.

13) ISA 250 Beaktande av lagar och andra författningar vid revision av finansiella rapporter (omarbetad) p 6b.

Kan bolaget ta tillbaka beslutad utdelning?

En fråga som aktualiseras i dessa osäkra tider är huruvida styrelsen kan föreslå, och stämman sedan besluta, att inte verkställa en beslutad utdelning för den händelse att det ekonomiska läget avsevärt skulle försämras i tiden fram till avstämningsdagen. Fredrik Ljung och Carl Svernlöv reder kortfattat ut begreppen.

Text: **Fredrik Ljung & Carl Svernlöv**

Inledningsvis kan konstateras att bolagets framtida likviditetsbehov är något som ska beaktas av styrelsen inom ramen för den prövning man har att göra enligt försiktighetsregeln i 17 kap. 3 § andra stycket aktiebolagslagen. Redan där måste styrelsen alltså behandla frågan om hur bolaget påverkas av externa risker, däribland covid-19.

I dessa tider ställs särskilt höga krav på styrelsens motivering av att en utdelning faktiskt framstår som försvarlig med hänsyn till de krav som verksamhetens art, omfattning och risker ställer på storleken av det egna kapitalet, samt bolagets konsolideringsbehov, likviditet och ställning i övrigt. Om bolaget är ett moderbolag, skall hänsyn tas även till de krav som koncernverksamhetens art, omfattning och risker ställer på koncernens egna kapital samt till koncernens konsolideringsbehov, likviditet och ställning i övrigt.

Grunden är alltså att styrelsen kan konstatera att den föreslagna utdelningen framstår som försvarlig med hänsyn till omständigheter som är kända vid tiden för bedömningen. Om läget skulle försämras avsevärt i tiden mellan stämmans beslut om utdelning och utbetalningsdagen/avstämningsdagen uppkommer dock frågor.

Låt oss börja med frågan om huruvida beslutet kan backas, det vill säga om styrelsen kan låta bli att verkställa den utdelning stämman beslutat. Motivet till detta skulle då vara att bolagets utveckling under tiden från stämmans beslut till dess utdelningen förfaller till betalning avsevärt har försämrats. I förarbetena till 1975 års aktiebolagslag uttalades att så skulle kunna vara fallet (prop. 1975:103 s. 479). Detta har dock kritiserats i litteraturen, bl.a. av Stefan Lindskog (Aktiebolagslagen 12:e och 13:e kap. Kapitalskydd och likvidation, 2 uppl. 12:3 4.3.1). Han skriver där:

”Om inte något fel begåtts är bolagsstämmans vinstutdelningsbeslut oåterkalleligt. Majoriteten kan således inte ångra sig. Och efter klandertidens utgång kan beslutet inte rivas upp ens om något fel skulle föreligga. Beslutet innebär att aktieägarna erhåller fordringar hos bolaget. Dessa fordringar är aktieägarnas egendom, och varken bolaget eller dess borgenärer kan med fog resa anspråk på att aktieägarna ska stärka bolaget genom att göra kapitaltillskott genom avståenden med avseende på fordringarna.”

Vi delar Lindskogs bedömning eftersom ägarnas rätt till utdelningen uppkommer direkt då bolagsstämman beslutat om utdelning. Fordringsrätten påverkas inte av att bolagets ekonomiska situation förändras efter stämmans beslut. Om bolaget skulle gå i konkurs innan utbetalningen hinner äga rum, får anspråket bevakas med samma rätt som oprioriterade fordringar. (Nerep, Adestam och Samuelsson, Aktiebolagslag (2005:551) 18 kap. 3 §, Lexino 2019-07-01.) Mot denna bakgrund kan styrelsen inte undanröja beslutet om utdelning, ens med hänvisning till aktiebolagslagens kapitalskyddsregler.

Hur bör styrelsen då gå tillväga? En första fråga är om styrelsen istället kan underlåta att betala ut den beslutade utdelningen vid den av stämman beslutade tidpunkten. Det handlar då alltså inte om att man skulle fatta ett beslut som betar aktieägarna deras rätt till utdelning, bara att utbetalningen av densamma skjuts på framtiden. Om styrelsen av stämman bemyndigats att själv bestämma avstämnings- eller utbetalningsdag kan styrelsen välja att skjuta upp

”För stämman räcker med ett vanligt majoritetsbeslut, eftersom detta inte faller in under någon av de regler som kräver en högre majoritet.”

betalningen. Utan sådant bemyndigande saknas lagstöd för styrelsen att besluta om en uppskjuten utbetalningstidpunkt där skulden till aktieägarna är klar och förfallen, dvs. om inget annat sägs vid beslutstillfället i kupongbolag och i avstämningsbolag på avstämningsdagen.

En möjlig lösning på problemet är att styrelsen kallar till en stämma där man föreslår att stämman beslutar att skjuta upp utbetalningen av den sedan tidigare beslutade utdelningen till ett tillfälle då bolagets likviditet är sådan att utbetalningen ska ske utan risk för att skada bolaget. Ett sådant förfarande ligger också i linje med aktiebolagslagens regler om kompetensfördelning mellan bolagsorganen. Normalt kan styrelsen inte ändra ett beslut av bolagsstämman, medan huvudregeln (med vissa undantag) är att stämman kan ändra ett tidigare av stämman fattat beslut. Eftersom fordringsförhållandet redan uppstått i förhållande till aktieägarna i och med utdelningsbeslutet kan detta inte tas tillbaka med mindre än samtliga aktieägares samtycke. Däremot bör beslut om ändring av betalningsdag kunna tas på en ny stämma.

Styrelsen bör behandla frågan på ett styrelsemöte och där dokumentera grunden för sitt beslut att föreslå stämman att skjuta upp betalningsdagen. Detta för att kunna motivera beslutet för eventuellt missnöjda ägare, samt för att skydda styrelsen om en sådan ägare mot förmodan skulle anse att styrelsen agerat felaktigt. Styrelsen bör då också ta fram en redogörelse att lägga fram för stämman där man motiverar sitt förslag.

För stämman räcker med ett vanligt majoritetsbeslut, eftersom detta inte faller in under någon av de regler som kräver en högre majoritet. Utan samtliga aktieägares samtycke kan dock betalningsdagen inte sättas senare än dagen före nästa årsstämma, se 18 kap. 3 § ABL.

FREDRIK LJUNG
Jur. kand. , Legal Advisor, PwC

CARL SVERNLÖV
Advokat, adj. professor, Baker McKenzie

Matematikfällan i forskningen

– avseende mervärdesskatterätten

I Balans fördjupning har Björn Forssén presenterat bland annat Europatrappan avseende det hierarkiska förhållandet mellan nationell rätt och europarätten samt frågor om en så kallad faktisk gällande rätt på skatteområdet vid sidan av prejudikat i Högsta förvaltningsdomstolen (HFD). I denna artikel varnar han för att forskningen avseende mervärdesskatt ska utvecklas till logikövningar som gör den mindre användbar för tillämparna. Björn Forssén anser att skatterättsforskningen sker i en superrättsdogmatisk tradition som inte tillräckligt stimulerar lagstiftningsarbetet eller rättsutvecklingen.

På mervärdesskatteområdet ser han en utveckling med inslag av logik och matematik som är kontraproduktiv, där rättsdogmatiska studier, det vill säga tolkning och systematisering av gällande rätt, inte för utvecklingen vidare utifrån forskningsrekvisitet användbarhet. Han varnar för en matematikfälla, och föreslår att forskningen avseende mervärdesskatterätten kompletteras med juridisk semiotik, så att den blir mer användbar för lagstiftaren och tillämparna. Han anser också att förekomsten av en faktisk gällande rätt på mervärdesskatteområdet bör beforskas – främst genom empiriska studier.

Text: **Björn Forssén**

I artikeln *Europatrappan – en normhierarkisk bild vid regelkonkurrens mellan svenska nationella och europarättsliga regler med skatterättsexempel* (publicerad i Balans fördjupning nr 4/2017) gav jag min syn på förhållandet mellan svensk nationell rätt och EU-rätten på områden där EU-rätten styr innehållet i svenska regler, såsom beträffande mervärdesskatten på skatteområdet. Jag anlade ett europarättsligt perspektiv, genom att även beakta Europakonventionen, och anförde att den formella lagkraften inte kan beskrivas som en normhierarkisk stege, då en norm kan vara uttryckt genom regler i mer än ett regelverk, det vill säga i regelverk från ett svenskt organ, riksdagen, regeringen etc., från EU och dess organ och från Europarådet. Jag föreslog därför att den regelkonkurrensen beskrivs i en normhierarkisk trappa. I boken *Skatteförfarandepraktikan – med straff- och europarättsliga aspekter* anför jag, i samband med en genomgång av Europatrappan, att en lösning på problemet med förhållandet mellan nationell rätt och EU-rätten vore att kodifiera principen om EU-rättens företräde framför nationell rätt i fördraget om EU eller i fördraget om EU:s funktionssätt (FEUF). Tills så sker är lösningen på problemet processuell – en aspekt som berörs också i denna artikel.

Utifrån min sammanläggningsavhandling bestående i licentiatavhandlingen Skattskyldighet för mervärdesskatt – en analys av 4 kap. 1 § mervärdesskattelagen (2011) och doktorsavhandlingen *Skatt- och betalningsskyldighet för moms i enkla bolag och partrederier* (2013),[1] där jag påtalar brister i mervärdesskattelagen (1994:200), ML i förhållande till EU:s mervärdesskattedirektiv (2006/112/EG), ser jag stora problem med EU-rätten. Jag avslutade dessutom Skatteförfarandepraktikan med att forskning bör ske genom rättssociologiska studier av företagarens situation angående konstitutionella och processuella frågor om skatt hellre än att traditionen med rent rättsdogmatiska studier fortsätter. I denna artikel varnar jag för att låta logik och matematik bli metoden. Det kallar jag för *matematikfällan*, och förordar att logik enbart används som ett verktyg (modell) för forskningen inom mervärdesskatterätten, som därigenom bör bli bättre och mer användbar för rättstillämparna. Det bör även stimulera lagstiftaren till att skapa bättre regler kommunikativt sett och undvika att luckor uppstår i dem. Jag behandlar luckor i regler som berör mervärdesskatt i artikeln *Lucka i tullagen öppnar för ej avsett momsavdrag på grund av två olika bestämningar av vem som är beskattningsbar person* (publicerad i Balans fördjupning nr 3/2018) och i artikeln *Luckor och andra brister i mervärdesskattelagen på fastighetsområdet* (publicerad i Balans fördjupning nr 1/2019).

Matematikfällan i forskningen avseende mervärdesskatterätten

I artikeln *Mervärdesskattens yttre gränser – en modell för forskare och processförare vid jämförelse av mervärdesskattelagen med EU-rätten* (publicerad i Balans fördjupning nr 3/2019) återger jag en version av den schematiska översikten nedan av mervärdesskattens skyldigheter och rättigheter, vilken jag har använt i olika versioner även i exempelvis mina båda avhandlingar. Jag har använt den som ett verktyg för att analysera frågeställningar om vissa regler i ML i jämförelse med mervärdesskattedirektivet. Den grundläggande frågeställningen har varit om reglerna är EU-konforma, och i förevarande artikel använder jag verktyget – modellen – för att visa på faran med att låta ett verktyg bli själva metoden för en rättsvetenskaplig studie av mervärdesskatterätten. Jag fokuserar på faran med att forskaren använder logiken som en metod för analysen av en regel i ML på temat EU-konformitet eller av en regel i mervärdesskattedirektivet på temat djupare rättfärdigande, i stället för att endast använda logiken i form av framför allt matematik som ett verktyg i samband med metoden. Logiken är också ett verktyg för processföraren vid dennes analys av juridisk argumentation.

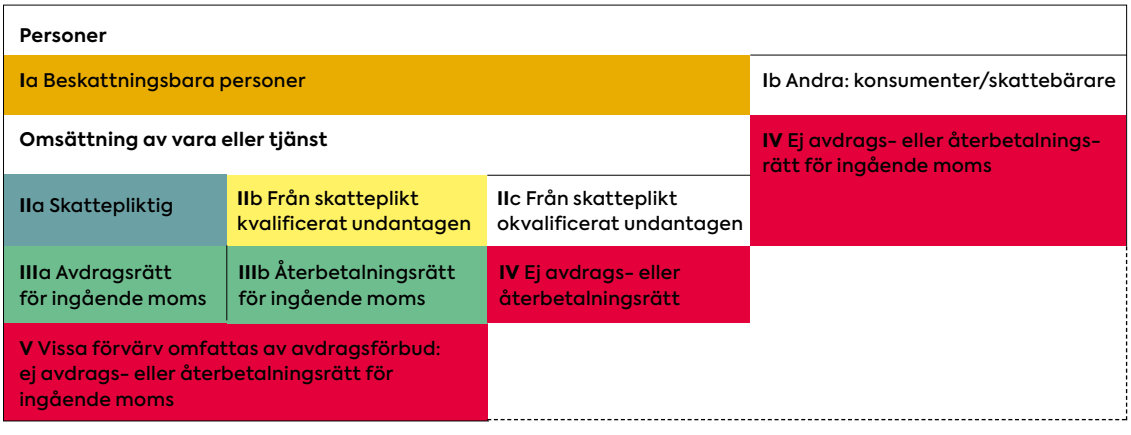

Figur 1

Schemat (Figur 1) visar vilka personer och omsättningar som omfattas av mervärdesskatten:

- Beskattningsbara personer *kan* bli skattskyldiga till mervärdesskatt, **I**a, men inte konsumenter, **I**b, vilka i stället träffas av skatten och ibland benämns skattebärare.
- En beskattningsbar person är skattskyldig till mervärdesskatt, om denne gör en skattepliktig omsättning av vara eller tjänst, **II**a. En beskattningsbar person som avser att göra skattepliktiga omsättningar har avdragsrätt för ingående moms på förvärv eller import i verksamheten, **III**a.
- En beskattningsbar person har så kallad återbetalningsrätt för ingående moms på förvärv eller import i verksamheten, **III**b, om denne avser att göra från skatteplikt kvalificerat undantagen omsättning av vara eller tjänst, **II**b.
- En beskattningsbar person har varken avdrags- eller återbetalningsrätt för ingående moms på förvärv eller import i verksamheten, **IV**, om denne avser att göra från skatteplikt okvalificerat undantagen omsättning av vara eller tjänst, **II**c.
- För vissa slag av förvärv föreligger avdragsförbud för ingående moms, **V**, oavsett vilket slags omsättningar som en beskattningsbar person avser att göra eller gör i sin verksamhet.

Den beskrivna strukturen avseende mervärdesskattens skyldigheter och rättigheter överensstämmer mellan ML och mervärdesskattedirektivet sedan direktivets begrepp beskattningsbar person infördes i 4 kap. 1 § ML för bestämningen av skattesubjektet den 1 juli 2013, genom SFS 2013:368. Emellertid innebär det inte att samtliga av de andra reglerna i ML – och skatteförfarandelagen (2011:1244), SFL – därmed också är förenliga materiellt sett med bestämmelserna i mervärdesskattedirektivet. Det berör jag exempelvis i min doktorsavhandling och i *Momsreform – förslag för Sverige, EU och forskningen*. I denna artikel beskriver jag hur analysen bör ske av reglerna i ML – och regler som berör mervärdesskatt i SFL – på temat EU-konformitet samt av reglerna i mervärdesskattedirektivet, så att olika modeller inte blir metoden för en sådan analys, utan enbart verktyg till stöd för metoden. Jag varnar således för att låta logiken i form av matematik bli metoden, i stället för att enbart användas som ett verktyg, en modell för analysen av reglerna. Jag kallar det, som nämnts, för *matematikfällan*, och utvecklar här hur fel den kan leda vid exempelvis analysen av en regel i ML – eller SFL – på temat EU-konformitet eller av en regel i mervärdesskattedirektivet på temat djupare rättfärdigande.

Jag utgår från schemat på föregående sida och flyttar om i det enligt följande diagram:

Figur 2

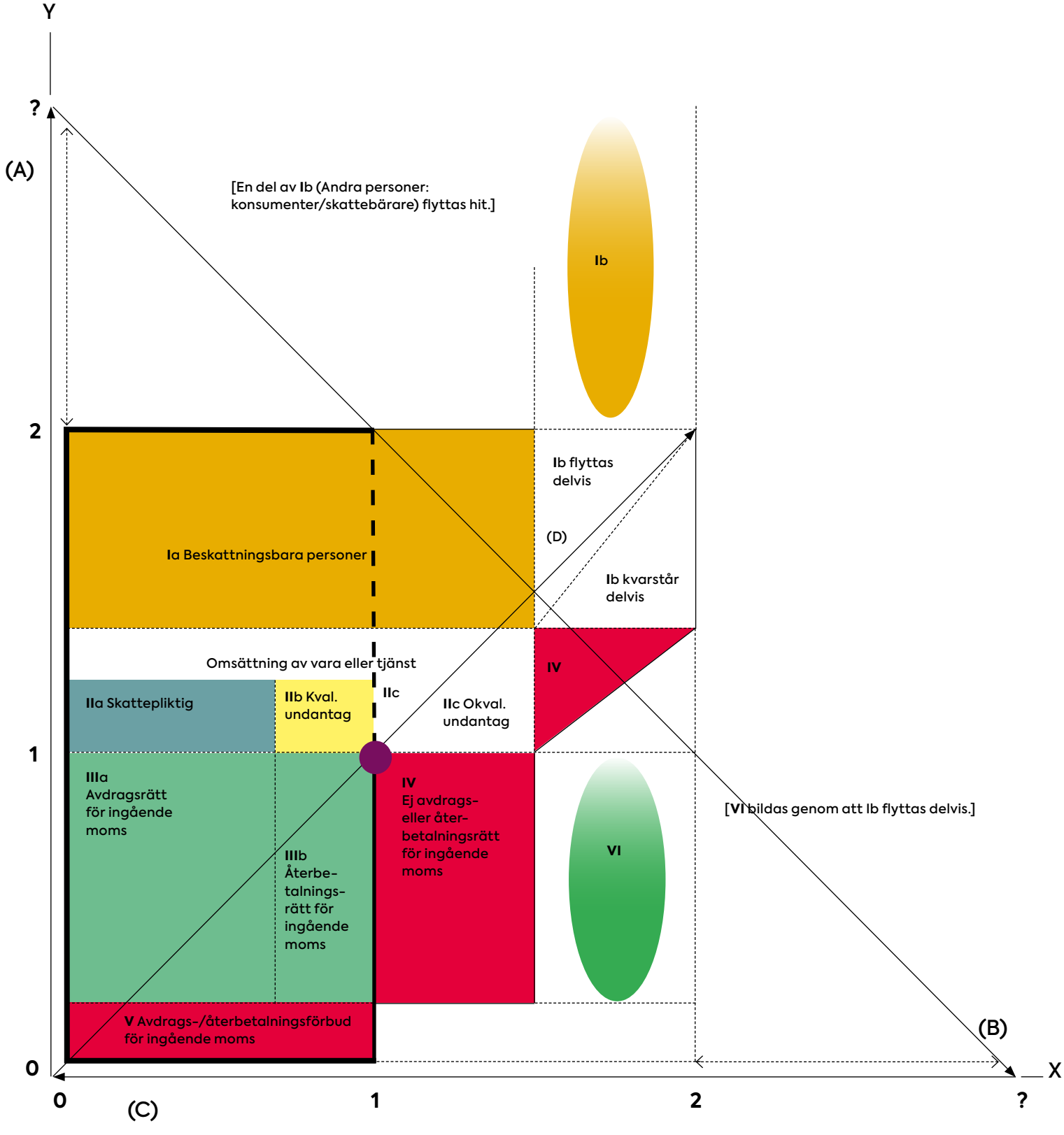

Jag har gjort om schemat (figur 1) från en rektangel till en kvadrat (figur 2), där kvadratens vänstersida respektive bottensida löper längs y-axeln respektive x-axeln i diagrammet ovan. Kvadratens noder (hörn) motsvarar hörnen i rektangeln, och jag har givit dess sidor ett tänkt värde om 2 x 2 (= 4) som ska representera *mervärdesskattens bedömningsram* materiellt och processuellt sett. Kvadratens noder har sålunda följande koordinater på x- och y-axeln, lästa från vänster till höger, nedifrån och uppåt: (0, 0), (0, 2), (2, 0) och (2, 2).

Jag delar in personerna som kan eller inte kan omfattas av mervärdesskatten samt omsättningarna av olika slag och rättigheterna eller begränsningarna av rättigheterna avseende mervärdesskatten i rutor i kvadraten. Eftersom både rättighetssidan och de omständigheter som grundar skyldigheterna avseende mervärdesskatten är lika betydelsefulla för att beskriva skatten, ger jag å ena sidan rättighetssidan med begränsningar och å andra sidan personerna och omsättningarna lika värde i diagrammet, det vill säga 2 x 1 (= 2). De får följande koordinater: (0, 0), (0, 1), (2, 0) och (2, 1) respektive (0, 1), (0, 2), (2, 1) och (2, 2). Jag utgår från dessa premisser för att pröva och utvärdera en *metod* (ett tillvägagångssätt) för analys av mervärdesskattens omfattning som en logisk funktion. Jag går igenom rutorna i kvadraten och den omflyttning av de ursprungliga förhållandena som jag har gjort i diagrammet angående Andra personer än beskattningsbara personer för att tillämpa *metoden*.

Beträffande rutorna mellan nämnda koordinater har jag delat in rättigheterna å ena sidan i avdrags- och återbetalningsrätt för ingående moms med värdet 1 x 1 minus avdrags- och återbetalningsförbud (**III**a och **III**b minus **V**) och å andra sidan i en enbart stilistisk illustration av begränsningen av avdrags- och återbetalningsrätten på grund av att förvärvaren av en vara eller tjänst är en beskattningsbar person som gör från skatteplikt okvalificerat undantagna omsättningar av varor eller tjänster *eller* en annan person än en beskattningsbar person (**IV**). Avdrags- och återbetalningsförbuden, **V**, innebär en begränsning av avdrags- och återbetalningsrätten, **III**a och **III**b, men nämns här enbart som en minuspost, eftersom de principiellt enbart utgör nämnda begränsning och saknar betydelse för sambandet mellan skyldigheter och rättigheter vid bestämningen av mervärdesskatteprincipen enligt artikel 1.2 i mervärdesskattedirektivet. Avdragsförbuden i ML tillåts i enlighet med artikel 176 andra stycket i mervärdesskattedirektivet så länge inte annat beslutas på EU-nivå. Avdragsförbuden saknar således betydelse principiellt sett för problematiseringen i denna framställning av tillvägagångssättet för analysen av mervärdesskattefrågor. Sålunda illustrerar jag *mervärdesskattens omfattning* enligt EU-rätten – och därmed också som den ska vara enligt ML – med en ram med tjockare heldragna och streckade linjer än övriga linjer i diagrammet.

Beträffande personerna och omsättningar av olika slag ger jag bara omsättningar som ger rätt till avdrags- eller återbetalningsrätt (**II**a eller **II**b) ett värde på x-axeln i diagrammet motsvarande avdrags- och återbetalningsrätten (**III**a och **III**b) utan reduktion för avdrags- och återbetalningsförbuden (**V**), det vill säga motsvarande värdet 1. Dessa omsättningar bildar nämnda ram, som illustrerar *mervärdesskattens omfattning (yttre gräns)*. Alla beskattningsbara personer (**I**a) gör inte sådana omsättningar. Det innebär att utanför den ramen faller beskattningsbara personer som gör från skatteplikt okvalificerat undantagna omsättningar (**II**c). De saknar avdrags- eller återbetalningsrätt för ingående moms (**IV**). Utanför ramen i fråga faller också Andra personer än beskattningsbara personer (**I**b). Dessa personer saknar också avdrags- eller återbetalningsrätt för ingående moms på sina förvärv (**IV**): mervärdesskatten utgör för dem en skatt på konsumtionen och de är så kallade skattebärare.

På samma sätt som angående Europatrappan måste diagrammet beträffande skyldigheterna och rättigheterna avseende mervärdesskatten kompletteras med processrätten. Enligt EU-domstolens mål 268/83 (Rompelman) uppkommer avdrags- eller återbetalningsrätten för ingående moms på ett förvärv eller import redan genom den beskattningsbara

personens avsikt att därigenom skapa skattepliktiga eller från skatteplikt kvalificerat undantagna omsättningar av varor eller tjänster i sin ekonomiska verksamhet. Enligt samma mål har Skatteverket möjlighet att granska de objektiva omständigheter som kan belägga förekomsten av en sådan avsikt. Jag illustrerar processrätten med ett lila klot i diagrammet, och det placerar jag i skärningspunkten med koordinaterna (1, 1), där dels skyldigheterna och rättigheterna, dels rättigheterna och vad som inte omfattas av rättigheterna avseende mervärdesskatt åtskiljs.

I den nämnda artikeln *Mervärdesskattens yttre gränser – en modell för forskare och processförare vid jämförelse av mervärdesskattelagen med EU-rätten* hänvisar jag till punkt 59 i EU-domstolens mål C-172/03 (Heiser) av 3 mars 2005, där domstolen anser att ett otillåtet statligt stöd enligt artikel 107.1 FEUF föreligger, om den nationella mervärdesskattelagstiftningen skulle ge avdrags- eller återbetalningsrätt för ingående moms på förvärv som en beskattningsbar person företar för att göra från skatteplikt okvalificerat undantagna omsättningar av varor och tjänster (**II**c), eftersom det innebär att konkurrensen snedvrids. Det är en frågeställning som typiskt sett prövas i en skatteprocess mellan den enskilde och staten genom Skatteverket. I det hänseendet kan en processuell fråga också gälla i vilket forum prövningen av *mervärdesskattens omfattning* ska ske beträffande huruvida rättigheterna avseende mervärdesskatten överskrids:

- Om det i stället är fråga om att en beskattningsbar person i egenskap av säljare felaktigt har tagit ut mervärdesskatt (utgående moms) på sin omsättning av varor eller tjänster till en beskattningsbar person som gör från skatteplikt okvalificerat undantagna omsättningar i sin verksamhet (**II**c), och en sådan köpare vill pröva den saken måste vederbörande stämma staten i en talan om kompensation. I enlighet med ett avgörande i Högsta domstolen (HD) – NJA 2017 s. 589 (Nordeamålet) – kan emellertid denne inte pröva frågan i allmän förvaltningsdomstol. I enlighet med HD:s inställning i det målet gäller ett sådant fall inte en sådan fråga som det har anförtrotts åt en förvaltningsmyndighet, såsom Skatteverket, att allsidigt och slutgiltigt pröva. De allmänna reglerna om omprövning och överklagande på skatteområdet bör enligt HD i och för sig kunna användas när det gäller återbetalning av skatt som uttagits i strid med EU-rätten, men det förutsätter att återbetalning begärs av någon som är skattskyldig för den felaktigt uttagna mervärdesskatten (utgående momsen).

Sålunda har *mervärdesskattens bedömningsram* – med det tänkta värdet 2 x 2 i diagrammet – fått en delvis förklaring avseende rättighetssidan. Den återstående frågeställningen angående den gränsen i förhållande till den ram som uppställs av *mervärdesskattens omfattning (yttre gräns)*, när det gäller personerna, gäller förhållandet mellan kategorierna Ia och Ib och ovan nämnda omflyttning i diagrammet i det hänseendet.

Om kategorin **I**a, beskattningsbara personer, byggs på, genom att en del av kategorin Andra personer än beskattningsbara personer, det vill säga en del av **I**b, flyttas till toppen av diagrammet, byggs också rättighetssidan i diagrammet på genom att kategori **VI** bildas i det hänseendet. Jag försöker motivera det logiskt, matematiskt och prövar slutsatserna i förhållande till *mervärdesskattens omfattning* enligt EU-rätten, varvid jag antar följande:

- Antag att skyldigheterna och rättigheterna avseende mervärdesskatten ska knytas ihop genom de koordinater som motsvarar processrätten, (1, 1), med samma antal linjer som sidorna i den kvadrat som illustrerar *mervärdesskattens bedömningsram*, det vill säga 4, vilka ska vara sammanhängande. Problemet har en logisk lösning, nämligen följande. Kvadraten kan illustreras med 9 koordinater enligt Bild 1 (figur 3) nedan: (0, 0), (0, 1), (0, 2), (1, 0), (1, 1), (1, 2), (2, 0), (2, 1) och (2, 2). En lösning på problemet återges i bild 2 (figur 3):

Genom att tänka utanför boxen (utanför kvadraten med det tänkta värdet 2 x 2) får problemet en logisk

Figur 3

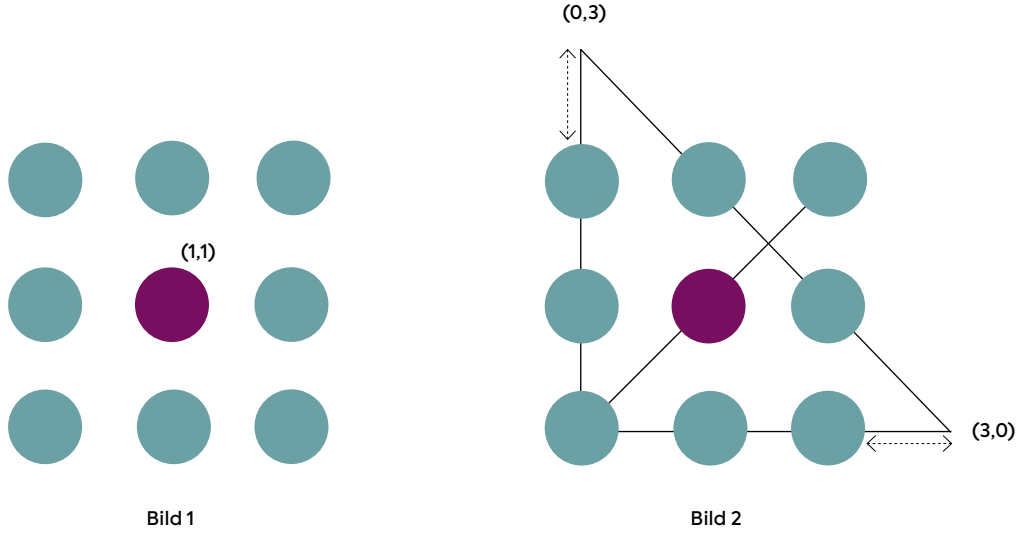

Punkterna i Bild 1 kan ses som en box motsvarande den kvadrat som illustrerar mervärdesskattens omfattning. En lösning på problemet ges i Bild 2, genom att linjerna dras utanför boxen. Det förutsätter tillägg av 2 koordinater, (0,3) och (3,0). Då kan de 4 linjerna genomkorsa samtliga punkter i kvadraten, och knyta ihop skyldigheterna och rättigheterna genom det lila klotet (processrätten): jämför pilarna A, B, C och D i diagrammen ovan och nedan.

lösning. Den förutsätter tillägg av 2 koordinater, (0, 3) och (3, 0). Då kan skyldigheterna och rättigheterna avseende mervärdesskatten knytas ihop genom processrätten, det lila klotet med koordinaterna (1, 1). Frågan är om denna logiska lösning är giltig, så att tilläggen kan ges värden förenliga med *mervärdesskattens omfattning*. Därför har jag satt frågetecken i diagrammen ovan och nedan, vilka motsvarar koordinaterna (0, 3) och (3, 0).

Svaret är att analysen är ogiltig avseende *mervärdesskattens omfattning*. I diagrammet ovan har jag gjort en omflyttning beträffande personerna, så att en del av kategorin Andra personer än beskattningsbara personer, det vill säga en del av **I**b, hänförts till toppen av diagrammet som en påbyggnad av kategorin beskattningsbara personer, **I**a. Det motsvarar ett tillägg på y-axeln av ett värde mellan koordinaterna (0, 2) och (0, 3). Därigenom har ett tillägg också uppstått på x-axeln avseende rättighetssidan med ett värde mellan koordinaterna (2, 0) och (3, 0). Det motsvarar ytterligare en kategori av rätt till avdrag eller återbetalning av ingående moms, **VI**, vilken har bildats genom att **I**b har flyttats delvis till att bygga på kategorin som kan omfattas av mervärdesskatten, det vill säga de beskattningsbara personerna (skattesubjekten), med andra än sådana personer. Det skulle innebära att en vanlig privatperson skulle kunna omfattas av mervärdesskatten och därmed vara berättigad att återfå momsen på sin konsumtion från staten.

Om en vanlig privatperson, en konsument/skattebärare (Ib), kan omfattas av mervärdesskatten, strider det mot grunderna för vad som avses med skatten enligt EU-rätten. Grundläggande för den är nämligen att en åtskillnad – gränsdragning – ska ske mellan å ena sidan skattesubjekten (Ia), beskattningsbara personer (i princip företagare), och å andra sidan konsumenterna (Ib), dem som ska bära skatten. Det berör jag i den nämnda artikeln *Mervärdesskattens yttre gränser – en modell för forskare och processförare vid jämförelse av mervärdesskattelagen med EU-rätten* samt i mina avhandlingar. Den beskrivna logiska lösningen är ogiltig, då den ger tillägg av värden som överskrider mervärdesskattens omfattning enligt EU-rätten. I artikeln och i min doktorsavhandling anför jag att den så kallade representantregeln i 6 kap. 2 § ML kan tolkas som att en vanlig privatperson som är delägare i ett enkelt bolag (eller partrederi) skulle kunna omfattas av mervärdesskatten, men att det vore fråga om något slags bidrag från staten, om en konsument därmed kunde göra gällande en fordran på moms mot staten. Det vore inte fråga om en ingående moms såsom ett skattesubjekts fordran på staten, varför kravet inte skulle omfattas av något skyddsvärt intresse enligt legalitetsprincipen för beskattningsåtgärder i 8 kap. 2 § första stycket 2 regeringsformen (1974:152) och kunna utövas av konsumenten mot staten. Mervärdesskattens omfattning bestäms genom att värdet för rättigheterna på x-axeln i diagrammet inte kan vara så högt som 2, utan maximalt 1. I annat fall överskrids mervärdesskattens omfattning enligt

Figur 4

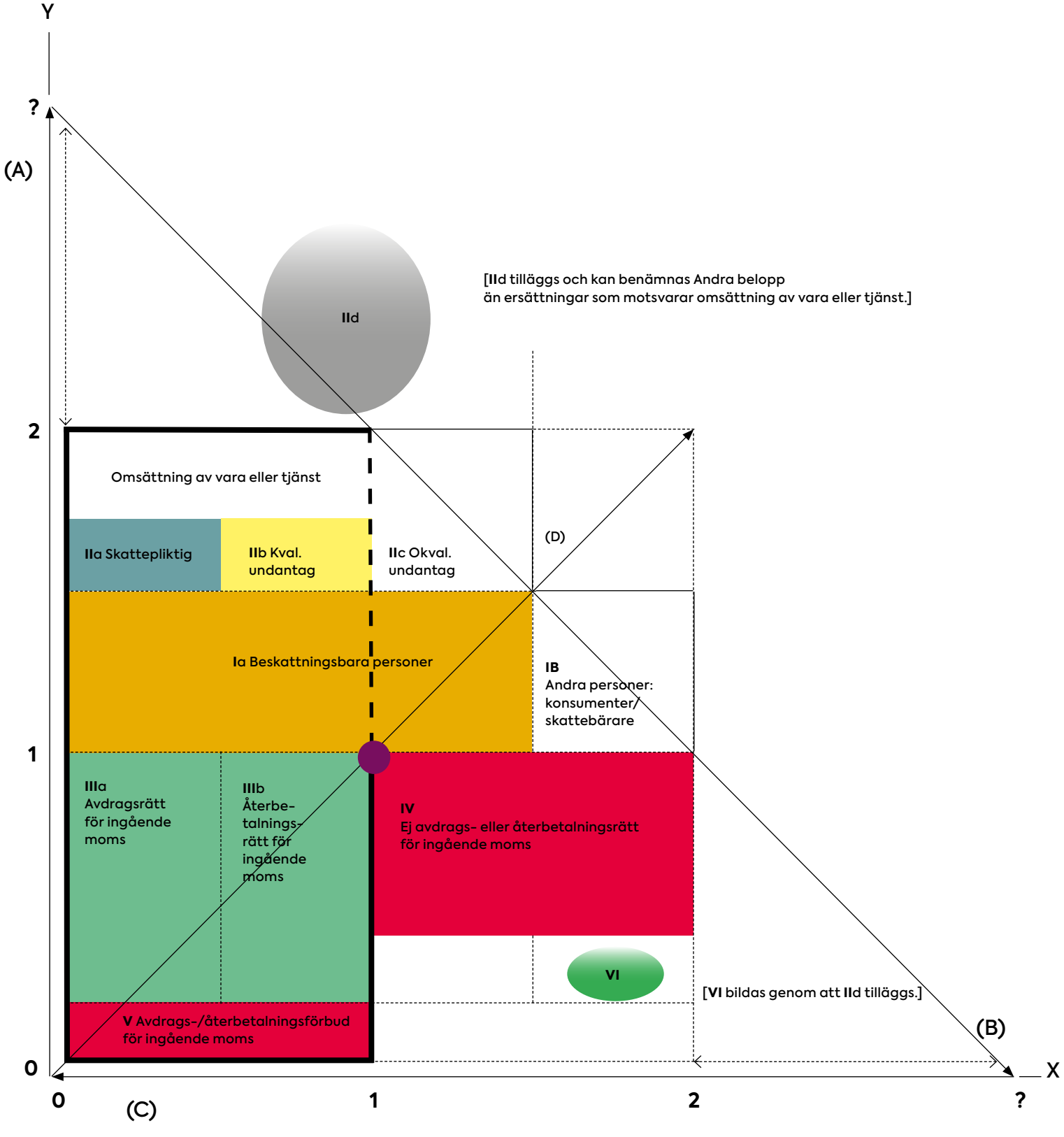
Y
?
(A)
IId
[IId tilläggs och kan benämnas Andra belopp
än ersättningar som motsvarar omsättning av vara eller tjänst.]
2
Omsättning av vara eller tjänst
IIa Skattepliktig
IIb Kval. undantag
IIc Okval. undantag
(D)
Ia Beskattningsbara personer
IB
Andra personer: konsumenter/ skattebärare
1
IIIa
Avdragsrätt för ingående moms
IIIb
Återbe-talnings-rätt för ingående moms
IV
Ej avdrags- eller återbetalningsrätt för ingående moms
VI
[VI bildas genom att IId tilläggs.]
V Avdrags-/återbetalningsförbud för ingående moms
(B)
0
X
0
(C)
1
2
?

EU-rätten. För övrigt innebär legalitetsprincipen att staten inte kan genomdriva beskattning mot den enskildes vilja med stöd av en EU-konform tolkning av en regel i ML, om den går utöver regelns ordalydelse.

Om det i stället vore fråga om ett tillägg beträffande skatteobjekten avseende vad som utgör omsättning mervärdesskattemässigt sett, skulle en sådan kategori, som anges med **II**d i figur 4, kunna benämnas Andra belopp än ersättningar som motsvarar omsättning av vara eller tjänst. Den skulle omfatta belopp som en beskattningsbar person mottar utan krav på motprestation, såsom deposition av pengar hos denne eller skadestånd till vederbörande [varvid får nämnas att i enlighet med artikel 25 b) i mervärdesskattedirektivet utgör också ett åtagande att avstå från ett handlande en omsättning (tillhandahållande av tjänst)]. Jag förklarar nedan att även ett tillägg av kategori **II**d skulle leda till en ogiltig analys avseende *mervärdesskattens omfattning*.

Ett tillägg på y-axeln av kategori **II**d, och därmed av ett värde mellan koordinaterna (0, 2) och (0, 3) i diagrammet, leder också till uppkomsten av kategorin **VI** på x-axeln avseende rättigheterna – mellan koordinaterna (2, 0) och (3, 0). Det är också godtagbart som en logisk, matematisk lösning enligt vad som beskrivs ovan, men det är samtidigt lika ogiltigt i förhållande till *mervärdesskattens omfattning* enligt EU-rätten som exemplet med en omflyttning avseende personerna, genom att **I**b delvis flyttas. På samma sätt strider det mot EU-rätten att bygga på rättighetssidan avseende mervärdesskatten, genom att kategorin **VI** i det här fallet skulle bildas som en följd av tillägget av kategori **II**d till vad som kan anses utgöra en omsättning av vara eller tjänst. Rätten till avdrag eller återbetalning av ingående moms kan enbart grundas på att en beskattningsbar person avser att göra eller gör en skattepliktig eller från skatteplikt kvalificerat undantagen omsättning. Det följer av artiklarna 1.2, 2.1 a) och c) och 168 a) i mervärdesskattedirektivet samt EU-domstolens mål 268/83 (Rompelman).

Avslutande synpunkter

Med denna artikel vill jag visa att mervärdesskatterätten bör beforskas med egna metoder och teoribildning för ämnet. Med *matematikfällan* vill jag visa att tolkningsresultat i strid mot *mervärdesskattens omfattning* enligt EU-rätten annars kan uppkomma. Logik och matematik bör bara användas som modeller – verktyg – och inte som metoden (tillvägagångssättet) i sig för rättsvetenskapliga studier i ämnet. Forskare inom mervärdesskatterätten kan använda modeller från exempelvis naturvetarens verktygslåda, men de bör använda egna metoder och teoribildning och undvika att *räkna med rättsregler*: rättsvetenskap är en annan vetenskap än till exempel naturvetenskap. Framför allt i bevisfrågor bör för övrigt ämnet mervärdesskatt närmast jämföras med ämnen såsom avtalsrätt, associationsrätt, immaterialrätt och ekonomi.

Läs alla fördjupningsartiklar på vår webb:
tidningenbalans.se

I den nämnda boken, *Momsreform – förslag för Sverige, EU och forskningen* (publicerad i december 2018), nämner jag ett exempel på hur matematik bör användas i samband med forskningen avseende mervärdesskatterätten, vilket är i linje med vad jag anför i denna artikel. Det är doktorsavhandlingen Interaktionen mellem momsretten og indkomstskatteretten i forhold til hjemmel og EU-ret – det danske eksempel, av Karina Kim Egholm Elgaard [Det juridiske fakultet Københavns universitet (2016)]. Hon använder logiken enbart som ett verktyg och inte som en metod i sig, och låter bara metoden bli inspirerad av logiken, matematiken. Det framgår redan av rubriken till avsnitt 1.6.5.1 i Inledningskapitlet: Interaktionsgrundmodel inspireret af den matematiske mængdelære. I en artikel i Tidskrift utgiven av Juridiska Föreningen i Finland (JFT), *Juridisk semiotik och tecken på skattebrott i den artistiska miljön* (JFT 5/2018 s. 307-328), föreslår jag att rättsdogmatiska studier i till exempel mervärdesskatterätt borde kompletteras med juridisk semiotik – skattejuridisk semiotik – så att metoden för att genomföra studien av en regel även beaktar kontexten i vilken den ska fungera. Analysen av en skatteregel berör ofta inte bara en semantisk, syntaktisk eller logisk problemställning, och skattejuridisk semiotik skulle fördjupa studien. Exempelvis mängdläran kan vara ett verktyg för att jämföra regler vilka innehåller begrepp som berör olika kontexter. Det gäller dock att framför allt inte uppställa två påståenden som kontradiktoriska, där det ena är falskt om det andra är sant och vice versa, om ett motsatsförhållande alltjämt innebär att båda påståendena inte kan vara sanna, men att båda kan vara falska. Då får åter andra lösningar sökas på problemställningen.

I den nämnda artikeln *Mervärdesskattens yttre gränser – en modell för forskare och processförare vid jämförelse av mervärdesskattelagen med EU-rätten* och i min doktorsavhandling anför jag att huvudregeln om vem som är beskattningsbar person, artikel 9.1 första stycket i mervärdesskattedirektivet, bör ändras så att även icke rättssubjekt såsom enkla bolag och partrederier omfattas av begreppet beskattningsbar person. Då skulle representantregeln, 6 kap. 2 §, inte längre vara nödvändig i ML. Frågan är dock om en sådan ändring enbart skulle innebära

ett förtydligande av vad som redan kan anses utgöra gällande rätt. Jag anför nämligen också i doktorsavhandlingen (s. 208), att det inte går att dra någon definitiv slutsats utifrån EU-domstolens praxis och svensk rättspraxis beträffande frågan om ett icke rättssubjekt civilrättsligt sett, såsom ett enkelt bolag eller ett partrederi, kan utgöra en beskattningsbar person enligt artikel 9.1 första stycket i mervärdesskattedirektivet. Jag anser att det inte går att besvara den frågan genom att enbart hänvisa till att uttrycket ”den som” i direktivbestämmelsen skulle uppställa ett motsatsförhållande på subjektssidan, så att icke rättssubjekt faller utanför *mervärdesskattens omfattning (yttre gräns)*. Ett sådant kontradiktoriskt motsatsförhållande skulle dessutom innebära att sådana rättsliga figurer som de nyss nämnda faller utanför redan vad jag ovan benämner mervärdesskattens bedömningsram. Jag upprepar att Finland behandlar sina så kallade sammanslutningar – vilka inte heller utgör rättssubjekt – som skattesubjekt momsmässigt sett. Jag anför därför återigen att Sverige och Finland bör ta upp förevarande fråga på EU-nivå.

Till dess att direktivbestämmelsen har ändrats anser jag att rättsläget inte är klart: det finns anledning att utgå från att det kan finnas ett utrymme i artikel 9.1 första stycket mellan olika företagsformer och konsumenter, där icke rättssubjekt, med verksamheter vilka av neutralitetsskäl bör omfattas av mervärdesskatteprincipen enligt artikel 1.2 i mervärdesskattedirektivet – det vill säga av mervärdesskatt enligt EU-rätten – och anses som ekonomiska, bedöms som beskattningsbara personer. Det gäller i första hand när ekonomiska verksamheter bedrivs av icke rättssubjekt i samverkansformen enkelt bolag, då det inte bör föreligga någon skillnad i mervärdesskattehänseende beträffande bolagsbegreppet mellan å ena sidan enkla bolag (och partrederier) och å andra sidan bolag som utgör juridiska personer, det vill säga handelsbolag, kommanditbolag och aktiebolag. Mervärdesskattedirektivet nämner inte fysiska personer eller olika slags juridiska personer beträffande begreppet beskattningsbar person i den obligatoriska regeln artikel 9.1 första stycket, utan nämner enbart ”personer”. Att den fakultativa regeln artikel 11 i mervärdesskattedirektivet ger medlemsländerna möjligheten att behandla ”personer” som är rättsligt oberoende, men nära förbundna med varandra genom finansiella, ekonomiska och organisatoriska band, som en enda beskattningsbar person, vilken Sverige har utnyttjat genom att införa 6 a kap. om så kallade mervärdesskattegrupper i ML, utgör enligt min mening inte något motsatsförhållande till att huvudregeln i artikel 9.1 första stycket skulle kunna anses omfatta även bolag som inte utgör juridiska personer, såsom enkla bolag (och partrederier). Mervärdesskattegrupperna kräver i stället en särreglering i förevarande hänseende i mervärdesskattedirektivet, då de inte konstituerar bolag över huvud taget.

I licentiatavhandlingen anför jag (s. 259), att utredningen SOU 2002:74, Mervärdesskatt i ett EG-rättsligt perspektiv, kan ifrågasättas på grund av att den föreslår att ett ”transaktionstänkande” ska ersätta ett ”verksamhetstänkande” i ML, när det inte föreligger något motsatsförhållande utan båda aspekterna kan vara relevanta. Jag anser att utredningens arbetshypotes belägger att det inte leder vidare att okritiskt uppställa kontradiktoriska motsatsförhållanden för analyser av mervärdesskatterätten. Utredningen klarade nämligen inte av målen i Dir. 1999:10, och angav kort att utrymme saknades till en fullständig teknisk och materiell översyn av ML (jämför SOU 2002:74 Del 1 s. 17 och 186). I stället fokuserade utredningen SOU 2002:74 på redovisningsreglerna, vilket för övrigt inte har lett till lagförslag ännu. I *Momsreform – förslag för Sverige, EU och forskningen* nämner jag att varken SOU 2002:74 eller utredningarna därefter har lett till någon reform av de materiella beskattningsreglerna i ML på temat

”Slutligen föreslår jag empiriska studier avseende förekomsten av en faktisk gällande rätt inom mervärdesskatterätten”

EU-konformitet. Efter min licentiatavhandling har i och för sig huvudregeln om bestämningen av skattesubjektet i 4 kap. 1 § ML givits samma lydelse som i artikel 9.1 första stycket i mervärdesskattedirektivet, genom SFS 2013:368. Det löste huvudfrågan i min licentiatavhandling, men mina övriga frågor avseende både ML och SFL, som har ersatt bland annat skattebetalningslagen (1997:483), kvarstår. Frågorna i min doktorsavhandling om enkla bolag (och partrederier) och mervärdesskatt behandlas inte alls i någon utredning – inte heller i utredningen enligt Dir. 2016:58 som ska vara klar senast 1 april 2019. Även den utredningen bortser från de materiella beskattningsfrågorna, och utgör endast en strukturell översyn av ML. Jag anser att traditionen med rent rättsdogmatiska studier bör brytas, och att exempelvis mina förslag i denna artikel kan stimulera både forskningen och lagstiftarens arbete inom mervärdesskatterätten.

Jag anser således att enbart deduktion inte utvecklar vetenskapen inom till exempel mervärdesskatterätten, utan för det krävs induktion. En enbart logisk studie av en skatteregel blir endast deskriptiv och på sin höjd en handbok – inte en rättsvetenskaplig analys av regeln. I en rättsvetenskaplig studie bör deskriptiva inslag behandlas samlat i ett särskilt teorikapitel, medan metoden – tillvägagångssättet – för de efterföljande bedömningarna (analysen) anges redan i det föregående inledningskapitlet jämte bland annat den valda avgränsningen av ämnet.

Slutligen föreslår jag empiriska studier avseende förekomsten av en faktisk gällande rätt inom mervärdesskatterätten. Skatteverket eller förvaltningsrätterna och kammarrätterna etablerar genom sin tillämpning på skatteområdet en faktisk gällande rätt, som bildar en praxis vid sidan av den rättspraxis hos HFD som anses ge uttryck för gällande rätt i en egentlig mening. Beträffande omfattningen av det fenomenet föreligger ett mörkertal som föranleder forskningsinsatser, och då är främst empiriska studier en lämplig metod. Jag har givit exempel på fenomenet i följande artiklar i Balans: *Förvaltningsrätten baserar beslut på förväntad utgång i företrädaransvarsärende – hur rättssäkert är det?* (publicerad i Balans fördjupning nr 4/2018) och *Momsfråga om byggnadsentreprenader i samband med byggnadsentreprenör i konkurs* (publicerad i Balans fördjupning nr 1/2019). I de båda artiklarna nämner jag att jag har tagit upp förekomsten av en faktisk gällande rätt även i boken *Ord och kontext i EU-skatterätten: En analys av svensk moms i ett law and language-perspektiv Andra upplagan* (från 2017).

BJÖRN FORSSÉN
Juris doktor och verksam som advokat i egen verksamhet i Stockholm.

Fotnoter

1) De båda avhandlingarna återfinns i fulltext i databasen DiVA (www.diva-portal.org).

Frågor i redovisningen

– avseende korttidsarbete

De åtgärder som vidtagits för att mildra de ekonomiska konsekvenserna av coronakrisen leder till en del frågor när det gäller företagens redovisning. I denna artikel redogör FAR:s policygrupp för redovisning för de redovisningsmässiga effekter som uppstår avseende åtgärden att minska lönekostnaden vid korttidsarbete (tidigare benämnt korttidspermittering). Den redovisningsmässiga hanteringen kan variera beroende på vilka redovisningsnormer som tillämpas, här redogörs för effekter enligt IFRS, RFR 2, K3 och K2.

Text: **Pernilla Lundqvist och Eva Törning**

Korttidsarbete innebär att arbetsgivare kan minska anställdas arbetstid utan att de sägs upp från sina anställningar. Anställda får i stället gå ner i arbetstid men behålla stora delar av sin lön och företag kan nu tillfälligt få stöd från staten för att täcka stora delar av kostnaden för de anställda som har minskad arbetstid. Det aktuella stödet för korttidsarbete grundar sig på lag 2013:948 om stöd vid korttidsarbete. Med anledning av rådande pandemi antogs ändringar i lagen 2 april 2020 (förordning 2020:208).

Vi går i denna artikel inte in ytterligare på regelverken för korttidsarbete såsom innebörden av korttidsarbete och vad som krävs för att erhålla stödet etc., denna information finns i ovan angiven lag och förordning samt på olika webbplatser, bland annat på Tillväxtverkets webbplats då Tillväxtverket är den myndighet som godkänner och betalar ut stödet. Det finns ett antal villkor som måste vara uppfyllda för att företag ska vara berättigade till stödet och det finns också villkor om återbetalningsskyldighet i det fall stöd erhållits men att företaget inte är berättigad till det.

Riksdagen röstade 2 april igenom regeringens förslag som presenterades 16 mars och den nya lagen trädde i kraft 7 april. Stödet kan dock godkännas retroaktivt för korttidsarbete från 16 mars. Tidpunkten för beslutet, dess retroaktiva verkan och bedömning av om stödet kommer att erhållas även om det inte är beslutat/utbetalt innebär ett antal redovisningsmässiga frågeställningar:

- Kan det offentliga bidraget beaktas i redovisningen per 31/3-2020 trots att riksdagen ej beslutat om den nya bestämmelsen per detta datum?
- Är stödet ett offentligt (statligt) bidrag enligt definitionen i redovisningsnormerna?
- Vid vilken tidpunkt redovisas det offentliga bidraget?
- Presentation av det offentliga bidraget i resultaträkningen?
- Hur ska skillnad mellan lön och offentligt bidrag redovisas?

Kan bidraget beaktas i redovisningen per 31/3-2020

Beslutet om stödet var ej fattat per 31/3 utan detta skedde 2 april, det vill säga efter rapportperiodens utgång. Per 31/3 fanns dock ett förslag från regeringen och det fanns även information om att riksdagspartierna var överens. Beslut fattades 2 april och bestämmelserna gällde retroaktivt från 16 mars. Detta innebär att bestämmelserna i redovisningen avseende händelser efter rapportperiodens utgång aktualiseras. Se ÅRL 2:4 p.3b, IAS 10 Händelser efter rapportperioden, RFR 2, K3 kapitel 32 samt K2 2.11.

Även om redovisningsnormerna inte är helt enhetliga och att omfattningen av normerna skiljer sig åt bedömer vi dock att slutsatsen blir densamma i denna fråga oavsett vilket regelverk som tillämpas, det vill säga att de nya bestämmelserna beaktas per 31/3 även om de inte var beslutade. Dock kan redovisningstidpunkten skilja sig åt mellan de olika regelverken, se vidare nedan.

Värt att notera är dock att K2 och K3 enbart tar sikte på bokslut och upprättande av årsredovisning medan ÅRL även tar sikte på delårsbokslut och delårsrapporter (9 kap. ÅRL). Företag som upprättar delårsrapporter enligt IFRS tillämpar IAS 34 Delårsrapportering (om inte fullständiga rapporter upprättas även i delårsbokslutet). Enligt IAS 34.28 framgår att som huvudregel tillämpas samma redovisningsprinciper som vid upprättande av årsbokslut.

Utgångspunkten i bestämmelserna om händelser efter rapportperioden (i vissa regelverk även benämnt balansdagen eller räkenskapsårets utgång) är att händelser som uppstår mellan rapportperiodens utgång (till exempel 31/3) och fram till den finansiella rapporten avges ska beaktas redan per rapportperiodens utgång om händelsen bekräftar förhållandet som förelåg per rapportperiodens utgång.

Händelser efter rapportperioden i det aktuella fallet är att riksdagen beslutat om lagändringen, dessutom retroaktivt och lagen har trätt i kraft. Förhållandet per 31/3 var att förslag förelåg, det fanns enighet mellan riksdagspartierna och förslaget innebar retroaktivitet. FAR:s policygrupp för redovisning anser därför att företag vid bokslutet 31/3 beaktar riksdagens beslut som en händelse efter rapportperioden som bekräftar ett förhållande som förelåg per rapportperiodens utgång. Detta gäller oavsett redovisningsregelverk. Dock måste bestämmelserna nedan beaktas för att bedöma om en fordran och intäkt kan redovisas eller inte per 31/3.

Är stödet ett offentligt bidrag?

FAR:s Policygrupp för redovisning har kommit till slutsatsen att ersättningen för korttidsarbete utgör ett offentligt (statligt) bidrag enligt samtliga fyra regelverk; IFRS, RFR 2, K3 och K2 (se IAS 20, RFR 2, K3 kap. 24, K2 kap. 6). Offentliga bidrag är stöd från staten i form av överföringar av resurser till ett företag

i utbyte mot att företaget uppfyllt eller kommer att uppfylla vissa villkor rörande sin verksamhet. Offentliga bidrag inkluderar inte sådana former av offentliga stöd som inte rimligtvis kan åsättas ett värde och inte heller transaktioner med staten vilka inte kan särskiljas från företagets normala affärstransaktion.

Vid vilken tidpunkt redovisas det offentliga bidraget?

Offentliga bidrag ska inte redovisas i balansräkningen förrän det:

- IFRS och RFR 2: föreligger *rimlig säkerhet* att företaget kommer att uppfylla de villkor som är förknippade med bidragen och bidragen med *rimlig säkerhet* kommer att erhållas (IAS 20.7). Om händelser efter rapportperiodens utgång bekräftar förhållandet per rapportperioden ska även dessa händelser beaktas per rapportperiodens slut (IAS 10)
- K3: *har uppfyllt* de villkor som är förknippade med bidragen (K3 24.3). I de fall bidraget är förenat med krav på framtida prestation; när prestationen är utförd (K3 24.4). Om händelser efter balansdagen bekräftar förhållandet per balansdagen ska även dessa händelser beaktas per balansdagen (K3 kap. 32). Observera dock att kravet på att inte vara på obestånd per ansökningstidpunkten inte kan vara uppfylld 31/3-2020 i den aktuella frågan.
- K2: senast per balansdagen *uppfyller villkoren* för att ta emot bidraget (K2 6.27). Även om ett beslut om bidrag har fattats efter balansdagen redovisas en intäkt det räkenskapsår som villkoren för att erhålla bidraget uppfyllts (kommentar till 6.27-6.28). Observera dock att kravet på att inte vara på obestånd per ansökningstidpunkten inte kan vara uppfylld 31/3-2020 i den aktuella frågan.

- Detta innebär att det som är kritiskt för om och när bidraget kan redovisas som fordran och intäkt/kostnadsreduktion (se mer om presentation nedan) är att först identifiera villkoren för att erhålla bidraget och sedan när dessa *bedöms* uppfyllda respektive *är* uppfyllda. Kriterierna för att erhålla bidraget framgår av lag och förordning men även av villkor som sätts upp av Tillväxtverket som sedan slutligen beslutar om ett företag har rätt till stödet. Villkoren är dock inte självklara och kräver en hel del tolkning.

Nedan redogörs för vid vilken tidpunkt det offentliga stödet för korttidsarbetet ska redovisas enligt IAS 20, RFR 2, K3 kapitel 24 samt K2 kapitel 6. Tidpunkten avser såväl löpande bokföring som redovisning i samband med bokslut och delårsrapport.

Ur ett redovisningsperspektiv kan man tänka sig olika tidpunkter för redovisning; lönetidpunkt, ansökningstidpunkt, eller beslut/utbetalningstidpunkt. För att exemplifiera detta visas ett scenario nedan där de frågor som uppkommer vid de olika tidpunkterna belyses. I scenariot antar vi att lönerna avser mars, korttidspermittering har skett per 16 mars eller senare i mars, ansökan görs i april och beslut/utbetalning kommer i maj.

1. **Redovisning i lönemånaden enligt IFRS och RFR 2**: Redovisning av intäkt och fordran görs i mars eftersom lönerna avser och utbetalas i mars. Detta är endast möjligt om företaget enligt IAS 20.7 med *rimlig säkerhet* kan bedöma att villkoren kommer att uppfyllas och att bidraget med *rimlig säkerhet* kommer att erhållas. Villkoren innebär bland annat att man inte är på obestånd per ansökningstillfället, inte är skyldig att upprätta kontrollbalansräkning eller inte är föremål för företagsrekonstruktion vid ansökningstillfället. Observera att det även finns andra villkor att ta hänsyn till för att beviljas stödet. Utgångspunkten är alltså att kunna göra en bedömning med *rimlig säkerhet* att villkoren kommer att uppfyllas och att stödet med rimlig säkerhet kommer att erhållas. Se även IAS 20.8-22. Även händelser efter rapportperioden beaktas. Om bedömningen med rimlig säkerhet inte kan ske per 31/3 samt med beaktande av händelser efter rapportperioden sker redovisningen vid senare tidpunkt. Motsvarande bestämmelser gäller enligt RFR 2.

Redovisning i lönemånaden enligt K3 och K2: Enligt K3 och K2 är inte villkoren för intäktsredovisning uppfyllda eftersom samtliga villkor för att få bidraget inte är uppfyllda per 31 mars. Det villkor som inte är uppfyllt är just obeståndsfrågan, men kan även vara andra villkor. Eftersom obeståndet inte avser förhållandet per 31 mars utan per ansökningsdagen kan inte händelser efter rapportperiodens utgång bekräfta förhållandet per 31 mars. Företag som tillämpar K3 eller K2 kan därför inte redovisa stödet per 31 mars eftersom villkoren inte är uppfyllda per 31 mars.

2. **Redovisning i ansökningsmånaden IFRS och RFR 2:** Redovisning sker i april för att ansökan görs då. Detta kan vara redovisningstidpunkten enligt IFRS och RFR 2 om redovisningen inte skedde per 31/3 enligt ovan.

   Redovisning i ansökningsmånaden K3 och K2: Enligt K3 24.3 ska ett offentligt bidrag som inte är förenat med framtida prestation intäktsredovisas som intäkt när villkoren för att få bidraget är uppfyllt. Detsamma gäller enligt K2 6.27 varför redovisning enligt K3 och K2 normalt sker i ansökningsmånaden eller i besluts-/utbetalningsmånaden.

   IFRS och RFR 2 ger alltså utrymme för företagets egna bedömning. K3 och K2 däremot anger enbart att villkoren ska vara uppfyllda vilket är ett binärt villkor; antingen är villkoren uppfyllda eller så är de inte det. Det behövs därför ingen bedömning på motsvarande sätt som enligt **IFRS och RFR 2**.

3. **Redovisning i besluts-/utbetalningsmånaden:** Redovisning sker i maj för att beslut och utbetalning sker. Vid denna tidpunkt har beslut och utbetalning skett och är då senaste tidpunkten för redovisning enligt IFRS och RFR 2 om redovisning ej skett tidigare. Enligt **K3 och K2** kan detta vara tidpunkt då villkoren är uppfyllda och därmed intäkt redovisas om inte detta kunde ske i ansökningsmånaden. Dock måste bedömning ske att inte återbetalningsskyldighet föreligger, oavsett regelverk.

Ovanstående innebär att enligt **IFRS och RFR 2** måste bedömningen ske avseende om villkoren med rimlig säkerhet bedöms vara uppfyllda och om stödet med rimlig säkerhet kommer att erhållas samt med beaktande av händelser efter rapportperiodens utgång. För **K2 och K3** krävs dock att samtliga villkor för att få stödet ska vara uppfyllda per balansdagen. Vi vill återigen betona vikten av att gå igenom villkoren för att få stödet, vilka i många fall kan vara svåra att bedöma om de är uppfyllda eller inte.

Stödet kan beviljas för högst sex månader i följd med en möjlighet att ansöka om ytterligare tre månader. Hänsyn måste också tas till för vilken period stödet avser att täcka, vilken period som ansökan skett i, vilken period bedömning sker att villkoren rimligen säkert kommer att uppfyllas respektive när villkoren är uppfyllda samt när beslut och utbetalning sker och händelser efter balansdagen. Detta måste beaktas även för ansökningar som sker i annan period än vad som anges i exemplet ovan.

Presentation av det offentliga bidraget i resultaträkningen

IFRS och RFR 2 – IAS 20.29

Bidrag hänförliga till resultatet redovisas som del av resultatet, antingen separat eller under en allmän rubrik som ”övriga intäkter”; alternativt dras de av vid redovisning av motsvarande kostnader, det vill säga kostnadsreduktion. Företag kan alltså välja metod.

K3 – punkt 24.3

K3 anger enbart att bidraget ska redovisas som intäkt, dock inte vilken typ av intäkt. Det finns ingen ytterligare vägledning i FARs RedR1. Bidraget kan dock anses utgöra en övrig rörelseintäkt enligt definitionen av sekundära intäkter i ÅRL därför anser FAR:s Policygrupp för redovisning att stödet ska redovisas i posten *Övriga rörelseintäkter*.

K2 – punkt 6.30
Enligt K2 redovisas bidrag som avser att täcka rörelsekostnader i posten Övriga rörelseintäkter.

Redovisning av skillnad mellan lön och det offentliga bidraget

Det uppstår normalt en merkostnad för företaget vid korttidsarbete eftersom staten inte ersätter kostnaden för hela bortfallet i arbetstid. Till exempel vid en minskning av arbetstiden med 60 procent erhåller den anställde 92,5 procent av sin ordinarie lön. Detta innebär att den anställde erhåller kompensation även under den period partiell arbetsbefrielse införs. Den anställde erhåller 52,5 procent av sin lön under sin frånvaro som uppgår till 60 procent i detta exempel. Arbetsgivaren bidrar med 7,5 procent för den partiella frånvaron medan staten står för resterande 45 procent av lönekostnaden under frånvaroperioden förutsatt att villkoren för att erhålla bidraget uppnås. Detta bör ses som en merkostnad för företagets anställda (ökad lönekostnad för den arbetade tiden). Därmed ska företaget inte göra någon avsättning för mellanskillnaden under den tid som företaget får bidrag för korttidsarbete utan kostnaden redovisas i den perioden den anställde arbetar. I IFRS behandlas redovisning av betald korttidsfrånvaro i IAS 19.13-18. Där anges att om rätten till betald frånvaro inte kan sparas genom att de anställda utför tjänster som ökar deras rätt till framtida betald frånvaro, ska kostnaden för ersättningar till anställda i form av betald frånvaro redovisas i den period som frånvaron inträffar. Detsamma gäller under RFR 2. I K3 28.4 anges motsvarande redovisning. K2 har inte någon specifik skrivning om detta men vi bedömer att redovisning sker på samma sätt redogjorts för ovan.

Sammanfattning

- Riksdagsbeslutet 2/4 beaktas som en händelse efter rapportperiodens utgång som bekräftar förhållandet per 31/3 och de nya bestämmelserna om stöd för korttidsarbete är alltså aktuella i bokslutet 31/3.
- Redovisning enligt IFRS och RFR 2: möter definitionen av statligt stöd enligt IAS 20. Redovisas som fordran och intäkt när bedömning sker att det är *rimligen säkert* att villkoren bedöms uppfyllas och det är *rimligen säkert* att stödet kommer att erhållas (IAS 20). Händelser efter rapportperiodens utgång beaktas (IAS 10). Stödet presenteras i resultaträkningen antingen som en övrig rörelseintäkt eller kostnadsreduktion (IAS 20).
- Redovisning enligt K3 och K2: möter definitionen av statligt stöd enligt kap. 24 respektive kap 6. Redovisas som fordran och intäkt när villkoren för att erhålla stödet är uppfyllda (kap. 24 respektive kap. 6). Händelser efter balansdagen beaktas (kap. 32 respektive kap. 6), observera dock att obeståndskriteriet inte kan vara uppfyllt per 31/3 eftersom ansökan kunde ske först 7/4. Stödet klassificeras i resultaträkningen som Övrig rörelseintäkt (kap. 24 respektive kap. 6).
- Någon avsättning redovisas inte för företagets merkostnad för den partiella arbetsbefrielsen i samband med korttidsarbete. Denna merkostnad redovisas som lönekostnad i de perioder frånvaron inträffar. Detta gäller IFRS, RFR 2, K3 och K2.

FAR:S POLICYGRUPP FÖR REDOVISNING
genom Pernilla Lundqvist och Eva Törning.

Fortsatt drift

Några tips vid granskning av fortsatt drift

Fortsatt drift är ett område som väcker många frågor, något som märks hos FAR:s medlemsrådgivning. Främst är det revisorer som ställer frågor i samband med att de ska granska ett företags förmåga att fortsätta verksamheten. En vanligt förekommande fråga är hur en väsentlig osäkerhetsfaktor som kan leda till betydande tvivel om företagets förmåga att fortsätta verksamheten påverkar revisorns rapportering i revisionsberättelsen. Utbrottet av coronaviruset är något som berör många företag och eftersom utvecklingen går fort kan det vara svårt att bedöma effekterna. Om krisen fortsätter som nu och det inte finns några tecken på ändrade förutsättningar när årsredovisningen upprättas kommer troligtvis många företag att behöva upplysa om osäkerheten skriver Johanna Svensson, Auktoriserad revisor FAR, i denna fördjupningsartikel.

Text: **Johanna Svensson**

Till följd av den stora osäkerhet vi lever i just nu finns det ett behov av att ge tips kring revisorns granskning av fortsatt drift. Men vi börjar kortfattat med några utdrag om vad redovisningsreglerna säger, med fokus på K3 och K2. Att ett företag förutses fortsätta sin verksamhet är en av de grundläggande redovisningsprinciperna i årsredovisningslagen. Av 2 kap. 4 § ÅRL framgår:

"Vid upprättandet av balansräkningen, resultaträkningen och noterna ska följande iakttas:

1. Företaget ska förutsättas fortsätta sin verksamhet."

Om det finns särskilda skäl kan principen frångås, om en sådan avvikelse görs ska upplysning lämnas om skälen för avvikelsen. När kan det bli aktuellt att frångå fortlevnadsprincipen? Det behandlas i K3 respektive K2 och här finns en skillnad mellan regelverken. Följande står i kapitel 2 i K3 *"En finansiell rapport ska upprättas utifrån fortlevnadsprincipen,* ***om inte företagsledningen har för avsikt att avveckla företaget eller upphöra med verksamheten eller inte har något annat realistiskt alternativ till det****. Vid bedömningen av företagets förmåga att fortsätta verksamheten ska företagsledningen beakta all tillgänglig information om framtiden, vilken är minst tolv månader efter balansdagen men inte begränsad till det."* Enligt K3 räcker det att det inte finns något realistiskt alternativ medan det enligt K2 ska ha fattats ett beslut att avveckla verksamheten för att avvika från fortlevnadsprincipen. Punkt 2.2 i K2 *"Ett företag som har* ***beslutat att avveckla verksamheten*** *ska ta hänsyn till beslutet när balansräkningen och resultaträkningen upprättas, trots det som anges i 2 kap. 4 § första stycket 1 årsredovisningslagen"*. Formuleringen i K2 innebär att det är korrekt att tillämpa fortlevnadsprincipen ända tills ett beslut om att avveckla verksamheten har fattats, och det är korrekt även om revisorn anser att det inte finns förutsättningar för företaget att fortleva, vilket får betydelse för revisorns rapportering i revisionsberättelsen men det återkommer vi till. När det gäller K3s formulering så ligger svårigheten oftast i att avgöra om det finns något realistiskt alternativ. Om man sneglar på ISA 570 är det tydligt att tröskeln för att inte upprätta en årsredovisning baserad på antagandet om fortsatt drift är mycket hög. Så länge som företagsledningen arbetar med att finna en lösning är det nog mycket sällsynt att en årsredovisning inte baseras på antagandet om fortsatt drift. Exempel 3 i ISA 570 avser ett företag vars finansieringsavtal har löpt ut, ny finansiering inte har kunnat ordnas och konkursansökan övervägs men trots det anses det vara korrekt att tillämpa antagandet om fortsatt drift. Om det trots allt är så att antagandet om fortsatt drift ska frångås har Policygruppen för redovisning tagit fram exempel på formulering av noten om redovisningsprinciper i en sådan situation (www.far.se/nyheter).

I många fall är det alltså korrekt att tillämpa antagandet om fortsatt drift men det kan fortfarande finnas väsentliga osäkerhetsfaktorer som kan leda till betydande tvivel om den fortsatta driften. Om det finns en sådan osäkerhet ska den beskrivas i årsredovisningen. Det gäller både K2 och K3, Caisa Drefeldt skrev om det i Balans nr 2 2017 *Fortlevnadsprincipen lever i både K2 och K3*.

Revisorns granskning av fortsatt drift i enlighet med ISA 570

Då kommer vi in på revisorns uppgift och ISA 570. Sedan några år finns det även en bestämmelse i aktiebolagslagen som handlar om revisorns rapportering om väsentliga osäkerhetsfaktorer, 9 kap. 31 a § *"Om det finns väsentliga osäkerhetsfaktorer när det gäller händelser eller förhållanden som kan medföra betydande tvivel om bolagets förmåga att fortsätta sin verksamhet, ska revisionsberättelsen innehålla ett uttalande i frågan"*. Det framgår av förarbetena

”Vad är det då för faktorer som kan påverka förmågan att fortsätta verksamheten?.”

att lagtexten är en kodifiering av god revisionssed såsom den kommer till uttryck i ISA 570 och kräver alltså inte någon extra rapportering mot tidigare.

Det är företagsledningen som är ansvarig för att göra bedömningen av företagets förmåga att fortsätta verksamheten. Bedömningen ska avse minst tolv månader efter balansdagen och baseras på den information som är tillgänglig när bedömningen görs. Revisorns ansvar är att inhämta tillräckliga och ändamålsenliga revisionsbevis för att avgöra om det är korrekt att tillämpa antagandet om fortsatt drift och om det finns någon väsentlig osäkerhetsfaktor. Varken företagsledningen eller revisorn har facit om framtiden, ISA 570 är tydlig med att begränsningarna för revisorn att upptäcka väsentliga fel är större när det gäller framtida händelser. Så att en revisionsberättelse inte innehåller en hänvisning till en osäkerhetsfaktor om fortsatt drift är ingen garanti för att företaget kan fortsätta sin verksamhet.

Hot mot den fortsatta driften

Vad är det då för faktorer som kan påverka förmågan att fortsätta verksamheten? Kärnan är oftast finansieringen så faktorer som påverkar den framtida finansieringen är av stor betydelse. Vad har företaget för finansieringskällor, hur ser amorteringsplaner ut, är lånevillkor uppfyllda, finns det några alternativa finansieringskällor, är ägaren villig och har möjlighet att bidra med mer pengar och så vidare? Även lönsamheten är en viktig faktor att beakta. Kapitalbrist kan vara en annan indikator på tvivel kring fortsatt drift. I ISA 570 punkt A3 finns en lista på ekonomiska, verksamhetsrelaterade och övriga händelser och förhållanden som kan leda till betydande tvivel, gå gärna igenom den och fundera på vilka av era kunder som berörs av exemplen. Effekterna av coronaviruset har drabbat olika branscher och olika företag på olika sätt. En del kan nästan helt ha tappat sin omsättning medan andra kanske inte får några leveranser på grund av att leverantören har stängt ner sin produktion eller kan inte driva verksamheten som vanligt på grund av ovanligt hög sjukfrånvaro. Det får effekter och för en del går det fort. I vissa fall finns det motverkande faktorer som en alternativ leverantör eller en ägare som kan gå in med kapital.

Granskningsåtgärder

Revisorn ska under hela revisionen vara uppmärksam på hot mot den fortsatta driften. Redan vid planeringen ska revisorn i sin riskbedömning överväga vilka hot som finns och föra en diskussion med företagsledningen om dess preliminära bedömning, tänk på att dokumentera den diskussionen. Glöm inte heller att det även gäller vid genomgången av efterföljande händelser. Det vill säga bedömningen av fortsatt drift ska beakta alla händelser fram till den dag som revisionsberättelsen undertecknas.

Utvärderingen av företagsledningens bedömning ska täcka samma period som företagsledningen har använt men om den är kortare än tolv månader efter balansdagen ska revisorn begära att perioden utökas till minst tolv månader. Vid bedömningen ska revisorn utvärdera om all relevant information som revisorn känner till har beaktats i företagsledningens bedömning. Många mindre företag har kanske inte upprättat en utförlig bedömning, företagsledningen förlitar sig på kunskap om verksamheten och förväntade framtidsutsikter. Trots det ska revisorn utvärdera bedömningen men det kan då göras genom att till exempel diskutera finansiering på medel och lång sikt men tänk då på att företagsledningens påståenden behöver styrkas i form av dokumentation och att det inte får vara oförenligt med revisorns förståelse av företaget. Kravet på att företagsledningen ska utöka sin bedömning till minst tolv månader kan för ett mindre företag uppfyllas genom diskussion, förfrågan och inspektion av underlag tex mottagna beställningar på framtida leveranser. Utvärdering får då ske avseende genomförbarhet eller annat bestyrkande. För perioden tolv månader efter balansdagen måste alltså revisorn ha revisionsbevis.

”Det kan ju finnas planer längre fram i tiden som revisorn inte känner till men som kan få betydelse för förmågan att fortsätta driften.”

Revisorn ska även ställa frågor om perioden bortom tolv månader men då räcker det med en diskussion som dokumenteras. Det kan ju finnas planer längre fram i tiden som revisorn inte känner till men som kan få betydelse för förmågan att fortsätta driften.

Ytterligare granskningsåtgärder när händelser eller förhållanden har identifierats

Om händelser eller förhållanden som kan leda till betydande tvivel om företagets förmåga att fortsätta verksamheten har identifierats ska revisorn utföra ytterligare granskningsåtgärder. Dessa innefattar att:

- Begära att företagsledningen gör en bedömning av förmågan att fortsätta verksamheten om en sådan ännu inte har gjorts.
- Utvärdera företagsledningens framtida planer på åtgärder vilket kan innefatta att ställa frågor om till exempel planer på att avyttra tillgångar, ta upp eller lägga om lån, minska eller senarelägga utgifter eller öka kapitalet.
- Om en kassaflödesprognos har upprättats, utvärdera tillförlitligheten i de data som har tagits fram för upprättandet av prognosen och bestäm om det finns tillräckligt stöd för de antaganden som prognosen bygger på. Revisorn kan även jämföra budgetar eller prognoser för de senaste perioderna med historiska utfall och budgetar eller prognoser för den aktuella perioden med aktuellt utfall. Om antaganden bygger på fortsatt stöd från externa parter kan revisorn behöva inhämta en skriftlig bekräftelse från dessa parter och bevis på deras möjlighet att tillhandahålla stödet.
- Överväga om några nya fakta eller information har framkommit efter att företagsledningen har gjort sin bedömning.
- Begära att det skriftliga uttalandet från företagsledningen innehåller ett uttalande om de osäkerheter som företagsledningen och revisorn ser.

Av punkt A16 i ISA 570 framgår ett antal exempel på granskningsåtgärder som kan användas för att uppfylla kraven ovan.

Slutsatser

Nu är det dags att dra slutsatser av den granskning som har gjorts.

- Har tillräckliga och ändamålsenliga revisionsbevis inhämtats och är det korrekt att använda antagandet om fortsatt drift?
- Finns det någon väsentlig osäkerhetsfaktor som kan leda till betydande tvivel om företagets förmåga att fortsätta verksamheten?

Rapportering

Om det inte finns någon osäkerhet om företagets förmåga att fortsätta verksamheten påverkas inte revisionsberättelsen. Det finns fyra olika situationer då revisorn ska modifiera sitt uttalande eller lämna en upplysning i revisionsberättelsen.

1. Om revisorn anser att det är felaktigt att upprätta årsredovisningen med användning av antagandet om fortsatt drift ska revisorn uttala en avvikande mening om årsredovisningen och avstyrka fastställande av räkningarna. Det kan dock förekomma situationer då räkningarna inte påverkas av antagandet om fortsatt drift och de kan då normalt tillstyrkas. Tänk på att det finns en skillnad mellan K3 och K2 gällande hur länge antagandet om fortsatt drift ska tillämpas. I K2 ska det ju tillämpas ända tills beslut har fattats om att avveckla verksamheten. Har inte ett sådant beslut fattats är det rätt att tillämpa antagandet även om förutsättningarna ser väldigt dåliga ut. Det handlar då om att upplysa om osäkerheten.
2. Revisorn kommer fram till att det är korrekt att tillämpa antagandet om fortsatt drift men det finns en väsentlig osäkerhetsfaktor. Då ska revisorn avgöra om årsredovisningens upplysningar är tillräckliga och korrekta. Av upplysningarna ska de

händelser och förhållanden som kan leda till betydande tvivel om företagets förmåga att fortsätta verksamheten samt företagets planer på att hantera dessa framgå. Det ska klart och tydligt framgå att det finns en väsentlig osäkerhetsfaktor. Om revisorn bedömer att upplysningarna är tillräckliga och korrekta ska revisorn infoga ett avsnitt i revisionsberättelsen med rubriken Väsentlig osäkerhetsfaktor avseende antagandet om fortsatt drift. I avsnittet ska revisorn hänvisa till upplysningarna i årsredovisningen och ange att det tyder på att det finns en väsentlig osäkerhetsfaktor som kan leda till betydande tvivel om företagets förmåga att fortsätta verksamheten. Det ska också framgå att revisorns uttalande är omodifierat. Exempel 1 i ISA 570 och exempel 3 i RevR 705 innehåller ett sådant avsnitt. I exemplet i RevR 705 föreslår styrelsen en vinstutdelning som revisorn avstyrker på grund av de väsentliga osäkerhetsfaktorerna, viktigt att tänka på om en utdelning föreslås.

3. Om revisorn anser att det är korrekt att tillämpa antagandet om fortsatt drift och det finns en väsentlig osäkerhetsfaktor men det har inte lämnats tillräckliga upplysningar om den i årsredovisningen ska revisorn modifiera sitt uttalande om årsredovisningen. Om det är ett uttalande med reservation eller med avvikande mening beror på om upplysningar har lämnats i årsredovisningen och i så fall hur fullständiga eller tydliga dessa är. Exempel 2 i ISA 570 är med reservation och exempel 3 med avvikande mening. I avsnittet Grund för uttalanden skriver revisorn att det finns en väsentlig osäkerhetsfaktor som kan leda till betydande tvivel om företagets förmåga att fortsätta verksamheten och att årsredovisningen inte tillräckligt upplyser om detta. Detta påverkar normalt inte ABL-uttalanden.
4. Om revisorn saknar tillräckliga och ändamålsenliga revisionsbevis om den fortsatta driften på grund av att företagsledningen inte har gjort någon bedömning eller är ovillig att utvidga den ska revisorn uttala sig med reservation eller avstå från att uttala sig om årsredovisningen, och kan då varken till- eller avstyrka fastställande av räkningarna.

Läs alla fördjupningsartiklar på vår webb:
tidningenbalans.se

Om du vill fördjupa dig ytterligare i frågeställningar om fortsatt drift rekommenderar jag dig att läsa *Några reflektioner kring revisorns granskning av fortsatt drift* i Balans fördjupning nr 2 2017 skriven av Håkan Malmström och Bo Hjalmarsson. I artikeln finns tre exempel som handlar om företag som är beroende av finansiering från sitt moderbolag.

JOHANNA SVENSSON
Auktoriserad revisor FAR.

Då kassan sinar

– konkurser och rekonstruktioner ur ett principiellt (teoretiskt) perspektiv

Antalet konkurser ökar markant som en följd av coronakrisen. En central fråga i ekonomisk litteratur om obestånd är om ekonomiska problem hos i grunden livsdugliga företag kan leda till att företagen avvecklas och samhällsekonomiska förluster. I denna artikel diskuterar Stefan Sundgren, professor i redovisning, utifrån egen och andras forskning några frågor kring vad som kännetecknar livsdugliga företag och vad som kreditgivare och företag gärna kunde beakta då företag hotas av obestånd.

Text: **Stefan Sundgren**

En förutsättning för att ett företag ska kunna försättas i konkurs är att det är insolvent, det vill säga saknar möjligheter att betala sina skulder. I lagen om företagsrekonstruktion finns även ett krav på att en förutsättning för att ett företag ska kunna påbörja en företagsrekonstruktion är att det inte kan betala sina förfallna skulder eller att sådan oförmåga inträder inom kort. Insolvens behöver dock inte innebära att ett företag inte är livsdugligt. Det finns insolventa företag som är livsdugliga och icke livsdugliga företag som är solventa.

Hur ska man då definiera ett livsdugligt företag? Jag anser att det i princip är en enkel fråga. Men det är däremot inte enkelt i praktiken att reda ut om ett företag är livsdugligt eller inte. Ett icke livsdugligt företag kan definieras som ett företag vars tillgångar är värda mera i annat bruk än i nuvarande bruk. Det är således fråga om ett företag vars verksamhet borde avvecklas och tillgångarna säljas skilt för sig. Det kan vara fråga om ett industriföretag som har obsoleta produkter eller produktionsmetoder och att dess tillgångar (kanske en fastighet) borde användas för andra ändamål. Det kan även vara fråga om en butik som utkonkurreras av näthandel och kedjor – kanske det är mera produktivt att använda företagets affärslokal för ett företag inom en annan bransch?

Ett företag är livsdugligt om dess tillgångar är värda mera i nuvarande bruk än i alternativa bruk. I värderingssammanhang används ju ofta nuvärdesberäkningar. Ett företag kan anses vara livsdugligt om nuvärdet av de kassaflöden som företaget förväntas generera är högre än det belopp som skulle erhållas för dess tillgångar om de säljs var för sig. Om man gör en beräkning på detta, borde de förväntade kassaflödena från verksamheten efter investeringarna (det vill säga före amorteringar och nettoräntor efter skatt) används som utgångspunkt. Företag är således mera sannolikt livsdugliga om de har relativt goda förväntade framtida kassaflöden (exempelvis som en följd av att coronakrisen eller andra liknande faktorer förorsakat insolvensen) eller om de har tillgångar som mer eller mindre saknar värde i alternativa bruk.

Observera att skuldernas belopp på inget sätt inverkar på om ett företag är livsdugligt eller inte. Det kan vara så att det var ett dåligt alternativ att starta ett företag och att låna pengar till det men givet att företaget existerar och har de tillgångar som det har, kan det vara ett bättre att det bereds möjligheter att fortsätta med verksamheten än att det avvecklas (och att tillgångarna säljs skilt för sig).

Följande fråga är vilka av de alternativ som lagstiftningen tillhandahåller som är de mest lämpliga för livsdugliga och icke livsdugliga företag. Ifråga om icke livsdugliga företag är det naturliga alternativet konkurs eller likvidation (om ägarna observerar att ett företag borde avvecklas i så god tid att borgenärna kan betalas).

Insolventa livsdugliga företag kan genomgå en företagsrekonstruktion. Men ett alternativ till en rekonstruktion är även att företag säljs som en ”going-concern” i konkurs. Karin Thorburn (2000) undersökte ett material med 269 företag med fler än 20 anställda, vilka försattes i konkurs 1991 till 1998. Tre fjärdedelar av företagen såldes som en ”going-concern” till en part som fortsatte med driften. Dessa resultat indikerar att andelen som fortsätter verksamheten efter konkurs är betydande (även om andelen troligtvis är lägre för företag med färre än 20 anställda).

En möjlig nackdel med att företag säljs som en ”going-concern” i konkurs är att konkurrensen bland möjliga köpare är liten, och att företaget som en följd av detta säljs till ett lågt pris. Det leder till att borgenärerna erhåller en låg utdelning. Shleifer och Vishny (2011) innehåller en översikt av forskningen i USA och de redogör bland annat för resultat som indikerar att fastigheter som säljs som en följd av att säkerheter övertas går till 30 procent lägre pris.

Jag finner i en studie av finländska små och medelstora företag att borgenärerna får i medeltal cirka 15 procent bättre utdelning i en rekonstruktion än i konkurs (Sundgren 1998). Resultatet att borgenärerna får en bättre utdelning i en rekonstruktion än i konkurs verkar gälla i de flesta utvecklade länder (Djankov et al. 2008).

Rekonstruktioner görs inom ramen för lagen om företagsrekonstruktion. Lagen innehåller dock stadganden som kan göra det svårt att rekonstruera i grunden livsdugliga företag (om inte borgenärerna har mycket god vilja). Ackordet ska ge likaberättigade borgenärer minst 25 procent av fordringarna, utdelningen ska betalas inom ett år, och tre-fjärdedelar av borgenärerna ska godkänna ackordet.

Kravet på en betalning på minst 25 procent inom ett år gör det svårt att rekonstruera företag som kan förväntas ha relativt goda intäkter på längre sikt men har svårt att få ekonomin att gå ihop på kort sikt. Det är möjligt att betalningar över en längre tid,

”Det kan dock vara svårt att engagera och hålla kvar styrelsemedlemmar om ett företag hotas av finansiella problem, inte minst på grund av riskerna med att vara styrelsemedlem.”

och kanske till högre belopp, ibland är lämpligare. I Finland finns inte samma begränsning. I en studie av rekonstruktioner i Finland i början av 1990-talet fann jag att mediantiden för betalningarna (fram till slutbetalningen) var 5,5 år och att medianvärdet på utdelningen var 37 procent (Sundgren 1998).

Det är möjligt enligt lagen om företagsrekonstruktion att avvika från reglerna om en utdelning på minst 25 procent inom ett år om samtliga borgenärer godkänner detta. Det kan kanske vara något som ligger i borgenärernas intresse om ett företag (exempelvis som en följd av coronakrisen) kommer att ha likviditetsproblem en ganska lång tid framåt men är livsdugligt på sikt.

Vad kan då företag göra för att förbättra möjligheterna för en rekonstruktion? Resultat i en studie som jag gjort nyligen (Sundgren 2020), visar att sannolikheten för en rekonstruktion ökar (och sannolikheten för en konkurs minskar) om (i) ”färska” årsredovisningar finns tillgängliga vid konkurs- eller rekonstruktionsansökan, (ii) företaget har fler än en person i styrelsen och (iii) styrelsemedlemmarna har erfarenhet från styrelsearbete i andra företag. Datamaterialet består av företag med i medeltal MSEK 16,9 i omsättning.

Jag definierar en ”färsk” årsredovisning som att tiden mellan bokslutsdatum för den sista tillgängliga årsredovisningen och konkurs- eller rekonstruktionsansökan än mindre än 19 månader. En längre tid indikerar att företaget ifråga kanske inte gjort upp och skickat sin årsredovisning till Bolagsverket enligt reglerna i ÅRL. Detta resultat pekar på betydelsen av att företaget följer lagar och regler ända fram tills de hamnar på obestånd.

Resultatet att företag med lite större styrelser, och styrelser med erfarenhet från andra bolag, är positivt korrelerade med en rekonstruktion indikerar att en eller flera diskussionspartners i styrelsen kan vara viktiga då ett företag är på väg att hamna i finansiell kris. En rekonstruktion borde innebära en finansiell rekonstruktion och en rekonstruktion av verksamheten. Diskussioner i styrelsen kan vara viktiga för rekonstruktionen av verksamheten.

Det kan dock vara svårt att engagera och hålla kvar styrelsemedlemmar om ett företag hotas av finansiella problem, inte minst på grund av riskerna med att vara styrelsemedlem. Här kan revisorn ha en roll, vilket även resultaten i min studie indikerar. Om revisorn jobbar för att allt sköts korrekt fram till att ett företag hamnar på obestånd, borde det vara lättare att hålla kvar styrelsemedlemmar och kanske till och med engagera nya styrelsemedlemmar.

STEFAN SUNDGREN
Professor i redovisning, Handelshögskolan vid Umeå Universitet.

Fotnoter

Djankov, S., Hart, O., McLiesh, C., & Shleifer, A. (2008). Debt enforcement around the world. *Journal of Political Economy, 116*(6), 1105-1149.

Shleifer, A., & Vishny, R. (2011). Fire sales in finance and macroeconomics. *Journal of Economic Perspectives, 25*(1), 29-48.

Sundgren, S. (1998). Does a reorganization law improve the efficiency of the insolvency law? The Finnish experience. *European Journal of Law and Economics, 6*(2), 177-198.

Sundgren, S. (2020). Audit quality and the resolution of financial distress. Opublicerat manuscript.

Thorburn, K. S. (2000). Bankruptcy auctions: costs, debt recovery, and firm survival. *Journal of Financial Economics, 58*(3), 337-368.

Redovisning av kreditförluster i svenska banker

– vilka effekter får vi under coronakrisen jämfört med tidigare finansiella kriser?[1]

För första gången testas den nya IFRS-standarden för redovisning av kreditförluster i en ekonomisk kris. I denna artikel beskriver Niclas Hellman ECL-modellen (Expected Credit Loss) ur två perspektiv. Han jämför modellen med de som tillämpats under tidigare kriser. Mot denna bakgrund ställer han frågan vad man som informationsanvändare kan utläsa ur de större bankernas delårsrapporter för första kvartalet 2020. Intressanta skillnader mellan bankerna finns att upptäcka menar Niclas Hellman.

Text: **Niclas Hellman**

Den nya IFRS-standarden för redovisning av kreditförluster (IFRS 9, *Finansiella instrument*) testas nu för första gången i en ekonomisk kris. Denna artikel syftar till att beskriva den nya så kallade ”Expected Credit Loss” (ECL) modellen ur två perspektiv: (1) Hur fungerar den nya modellen och vilka likheter och skillnader finns jämfört med de modeller som tillämpats under tidigare kriser? (2) Mot denna bakgrund, vad kan man som informationsanvändare utläsa ur de större bankernas delårsrapporter för första kvartalet 2020? Det visar sig att om man går mer på djupet i standarden finns intressanta skillnader mellan bankerna att upptäcka i kvartalsrapporterna, men låt oss börja med hur modellen fungerar.

Bankers redovisning av kreditförluster – allmänna utgångspunkter

En banks utlåning av ett kapitalbelopp ger upphov till en lånefordran som förväntas generera framtida inbetalningar till banken i form av ränta och amorteringar under löptiden. En så kallad effektivränta kan beräknas som den ränta som exakt diskonterar de avtalsenliga kassaflödena enligt lånekontraktet (”bruttobeloppen”) till kapitalbeloppet. Vid värdering till så kallat upplupet anskaffningsvärde används effektivräntan för att vid varje tidpunkt beräkna nuvärdet av de framtida kassaflödena och samma räntesats används för att beräkna ränteintäkterna varje period under löptiden (effektivräntemetoden).

Det finns dock ett problem med att utgå från avtalsenliga kassaflöden eftersom banken till följd av kreditrisken har anledning att förvänta sig lägre inbetalningar än de avtalsenliga. En lösning på detta problem är att i stället utgå från de framtida inbetalningarna av ränta och amorteringar *med avdrag för förväntade kreditförluster*. Den ränta som diskonterar dessa lägre inbetalningar till kapitalbeloppet är en *kreditjusterad effektivränta*. Till följd av att inbetalningarna är lägre blir denna kreditjusterade ränta lägre än effektivräntan baserad på de avtalsenliga inbetalningarna. Tillämpning av den kreditjusterade effektivräntan innebär att det upplupna anskaffningsvärdet och resultatet varje period kommer att beakta förväntade kreditförluster. Detta är IASBs idealmodell (IFRS 9, BC5.88) som lanserades i en Exposure Draft 2009, men som inte vann gehör. I stället tillämpas primärt en modell där man redovisar utlåningen för sig (brutto) och reserveringar för framtida kreditförluster för sig.

Det finns en lång tradition i Sverige och många andra länder att göra reserveringar för framtida förväntade förluster. Anta att företag A vid utgången av period 1 bedömer att en fordran på 20 minskat i värde och gör en reservering på 8. Den orealiserade förlusten på 8 redovisas som kostnad i resultaträkningen för period 1 samtidigt som fordrans nettobelopp minskar tillgångarna i balansräkningen med 8 (oförändrat bruttobelopp på 20, reservering på 8, nettobelopp på 12). Ingen påverkan på kassaflödet. Vilka blir effekterna under period 2 om fordran då regleras och företaget erhåller en inbetalning på 12? Reserveringen på 8 återförs som ett positivt belopp till resultaträkningen och möter den realiserade förlusten på 8 (20–12), det vill säga en resultateffekt på 0, netto. Kassaflödet period 2 är +12 och fordrans värde minskar med 12 (20–8). Om företag A hade gjort en större reservering än 8 i period 1, säg 14, då hade resultateffekten varit -14 i period 1 och +6 i period 2. Om reserveringen hade varit mindre i period 1, säg 3, då hade resultateffekten varit -3 i period 1 och -5 i period 2. Summan av resultateffekterna blir alltid -8 och bestäms av betalningsutfallet, men resultatfördelningen mellan perioderna kommer att skilja sig åt beroende på hur stor reservering som görs period 1. Denna enkla logik spelar en viktig roll när man ska tolka bankers redovisning av kreditförluster.

ECL-modellen enligt IFRS 9

ECL-modellen enligt IFRS 9 fungerar så att företaget under hela löptiden ska redovisa en *förlustreserv* för förväntade kreditförluster (IFRS 9, avsnitt 5.5). I utgångsläget (Steg 1) uppgår denna reserv till ett belopp som motsvarar 12 månaders förväntade kreditförluster. Om kreditrisken därefter inte ökar betydligt jämfört med första redovisningstillfället, ska förlustreserven fortsatt värderas till ett belopp som motsvarar *12 månaders förväntade kreditförluster*. Om däremot kreditrisken ökat betydligt sedan första redovisningstillfället ska förlustreserven värderas till ett belopp som motsvarar de förväntade kreditförlusterna för *hela den återstående löptiden*. Här finns två kategorier, dels tillgångar som *inte är kreditförsämrade* (Steg 2), dels tillgångar som *är kreditförsämrade* (Steg 3). ”Kreditförsämrad” innebär att ”[...] en eller flera händelser som har en negativ inverkan på de framtida kassaflödena för den finansiella tillgången har inträffat” (IFRS 9, Bilaga A).[2] Det kan till exempel gälla uteblivna räntebetalningar. Händelserna som skapar omklassificering till Steg 3 överensstämmer i stort med de så kallade ”förlusthändelser” som

triggade kreditförluster i den modell som tillämpades innan IFRS 9, den så kallade Incurred Loss Model (ICL) modellen enligt IAS 39 (*Finansiella instrument*).

Hur värderas då de förväntade kreditförlusterna enligt ECL-modellen i IFRS 9? En *kreditförlust* definieras som skillnaden mellan alla avtalsenliga kassaflöden som låntagaren ska betala och alla kassaflöden långivaren *förväntar sig* att erhålla, diskonterat med den ursprungliga effektivräntan.[3] *Förväntade kreditförluster* definieras i sin tur som det vägda genomsnittet för kreditförluster med respektive risker för fallissemang ("probability of default", PD) som vikter (IFRS 9, bilaga A).

Ett av modellens viktiga särdrag är den stora vikt som läggs vid förändringar i PD (IFRS 9, p. 5.5.9):

"Per varje balansdag ska företaget bedöma om kreditrisken för ett finansiellt instrument har ökat betydligt sedan det första redovisningstillfället. Vid denna bedömning ska företaget använda förändringen i risken för fallissemang [PD] under det finansiella instrumentets förväntade löptid istället för förändringen i förväntade kreditförluster."

PD-förändring styr alltså omklassificeringen från att beakta endast 12 månaders förväntade kreditförluster till att beakta förväntade kreditförluster under hela den återstående löptiden. Bankerna har etablerade system för att mäta PD, vilket kan förväntas skapa robusthet i tillämpningen av modellen.

Bankernas kreditförluster under 1990-talskrisen

ECL-ansatsen överensstämmer väl med den starka betoning av försiktighetsprincipen som finns i svensk redovisningstradition. Detta kommer till exempel till uttryck i värderingen av fordringar till det belopp som beräknas inflyta. Här finns ingen uttalad begränsning vad gäller det underlag som kan användas för bedömningen, vilket ger stor flexibilitet. Detta perspektiv var det rådande i samband med den svenska bankkrisen i början av 1990-talet. Förlusthändelser beaktades, men stort utrymme verkade också lämnas för mer generella riskbedömningar.

Figur 1 Utveckling av kreditförlustkvoten i tre större svenska banker under bankkrisen 1990–1994
Kreditförlustkvot = Årets kreditförluster på lånefordringar i procent av lånefordringarnas redovisade värde vid årets ingång.

KÄLLOR: ÅRSREDOVISNINGAR HANDELSBANKEN, NORDBANKEN OCH SE-BANKEN.

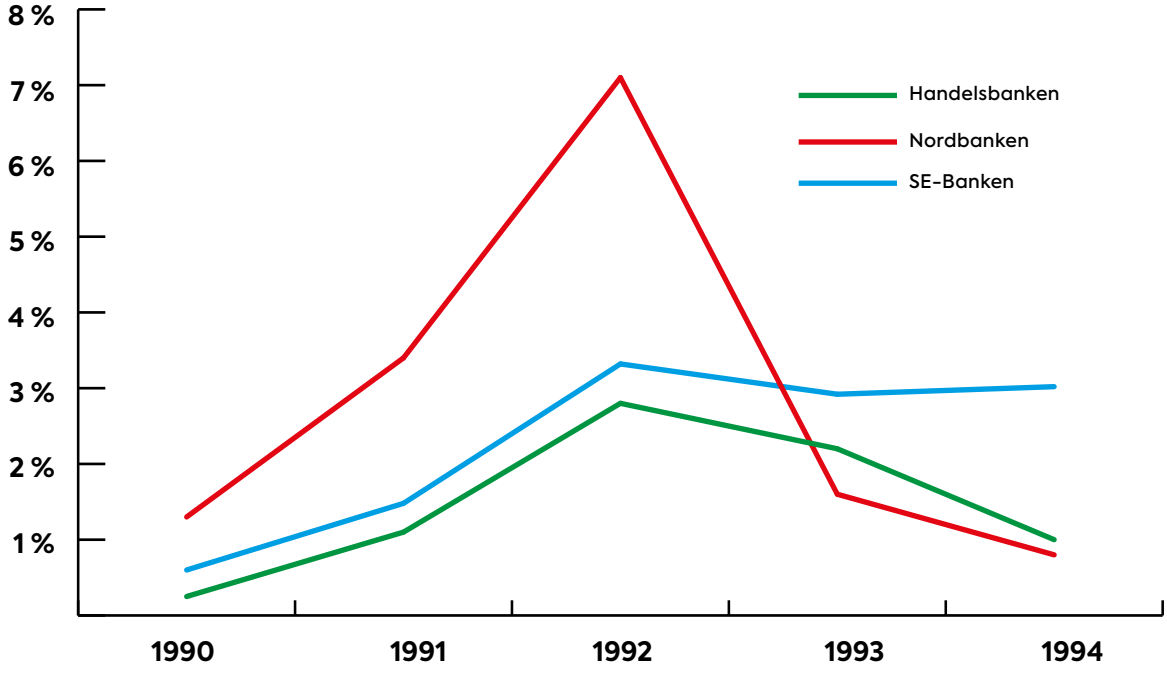

Figur 1 visar kreditförlustnivån i tre större svenska banker under bankkrisen 1990–1994. Nordbanken, numera en del av Nordea, redovisar de största totala kreditförlusterna under perioden. Banken övertogs av svenska staten 1992, varefter banken erhöll kapitaltillskott och arbetet med att återvinna kreditförlusterna inleddes. Processen var framgångsrik och redan 1995 sålde svenska staten 65,5 procent av aktierna i Nordbanken i samband med en börsintroduktion. Kreditförlusterna i SE-Banken följer ett annat mönster än i Nordbanken. SE-Banken kontrollerades av Wallenberg-sfären och ville undvika statligt ägande. Det dröjde dock till hösten 1993 innan marknadsförhållandena gjorde det möjligt att genomföra en företrädesemission. Det tidsmässiga mönstret indikerar att SE-Banken 1992 gjorde en mindre negativ bedömning än Nordbanken av kreditförlusterna, vilket också återspeglas i en högre kreditförlustkvot 1993 och 1994 jämfört med Nordbanken. Handelsbanken redovisar de lägsta totala kreditförlusterna av de tre bankerna och förlusterna följer ett tidsmässigt mönster mitt emellan Nordbanken och SE-Banken.

Redovisningen av kreditförluster i de tre bankerna 1990–1994 återspeglar en tillämpning av ECL-perspektivet med relativt hög grad av flexibilitet. Några år senare, 1998, gav IASC (International Accounting Standards Committee) ut standarden IAS 39. Standarden sågs vid denna tidpunkt som en interimslösning framtagen under stark tidspress för att tillgodose IOSCOs (International Organization of Securities Commission) krav på att IAS (International Accounting Standards) skulle innehålla en standard avseende finansiella instrument. Redovisningen av kreditförluster enligt IAS 39 (version 1998) var en pragmatisk lösning i linje med vad som beskrivits ovan för de svenska bankerna i början av 1990-talet. Den byggde på ECL-ansatsen men hänvisade till beaktande av såväl återvinningsvärden som specifika förlusthändelser utan att specificera hur detta skulle ske (Camfferman, 2015, s. 10).

Införandet av en ICL-modell

Under åren som följde gjordes en revidering av IAS 39 som innebar en förändring till förmån för ICL-perspektivet. Det var i denna process som distinktionen mellan de två modellerna tydliggjordes. Här spelade utvecklingen i USA en viktig roll. Redan under den så kallade ”Savings and Loans Crisis” i USA, i slutet av 1980-talet, kritiserades redovisningen av kreditförluster med utgångspunkt enbart från periodiska bedömningar av förväntade kassaflöden som alltför flexibla, vilket ledde till att vissa banker redovisade kreditförlusterna alltför sent (Camfferman, 2015, s. 7). Några år senare, 1998, anförde chefen för SEC (Securities and Exchange Commission), Arthur Levitt, i stället att vissa banker använde ECL-modellen för att tidigt göra onödigt stora förlustreserveringar för att senare kunna reversera dessa i syfte att kunna rapportera önskade vinstnivåer (ibid., s. 8, jmf. sifferexemplet i början av artikeln). Huruvida de svenska bankerna under 1990-talskrisen redovisade kreditförlusterna för tidigt, för sent eller tidsmässigt rätt kan diskuteras, men modellen förefaller ha gett utrymme för såväl tidig som senare tajmning. Nästa version av IAS 39 (version 2003) tog intryck av problemen med flexibiliteten och föreskrev nu ICL-modellen, en modell som krävde objektiva omständigheter för nedskrivning till följd av en förlusthändelse (IAS 39, p. 59) och uttryckte samtidigt: ”Förluster som väntas till följd av framtida händelser, oavsett hur sannolika de är, redovisas inte” (ibid.).

Från och med 2005 infördes kravet att företag inom EU noterade på en reglerad marknad skulle tillämpa IFRS i sin koncernredovisning. Redovisningsrådet hade inte gett ut någon rekommendation avseende finansiella instrument så för svensk del innebar detta en betydande regleringsförändring och en övergång till ICL-modellen. Den globala finanskrisen 2008–2009 blev ett test av den nya modellen.

Tillämpning av ICL-modellen under finanskrisen 2008–2009

Under hösten 2008 och i början av 2009 ökade successivt oron för kreditförluster i svenska banker. Swedbank var den bank som redovisade de högsta kreditförlusterna (se figur 2). Storleken på förlusterna motsvarade ungefär de två nyemissioner på sammanlagt 27 mdr kronor som Swedbank gjorde 2008 och 2009 (Riksbanken, 2009). Det mesta av kreditförlusterna avsåg Baltikum och Ukraina. Expansionen i dessa länder hade skett snabbt, med kraftigt ökad utlåning 2006 och 2007. Om Swedbank istället hade tillämpat ECL-ansatsen hade sannolikt avsevärt större nedskrivningar redovisats 2008. En sådan förväntan fanns också hos investerarna. Trots nyemissionen i november 2008 motsvarade till exempel Swedbanks börsvärde endast 60 procent av redovisat eget kapital vid denna tidpunkt.

Figur 2 Utveckling av kreditförlusterna i de fyra större svenska bankerna under finanskrisen 2008–2009
Kreditförluster/Balansomslutning = Årets redovisade kreditförluster i procent av balansomslutningen vid årets ingång.

KÄLLOR: ÅRSREDOVISNINGAR HANDELSBANKEN, NORDEA, SEB OCH SWEDBANK.

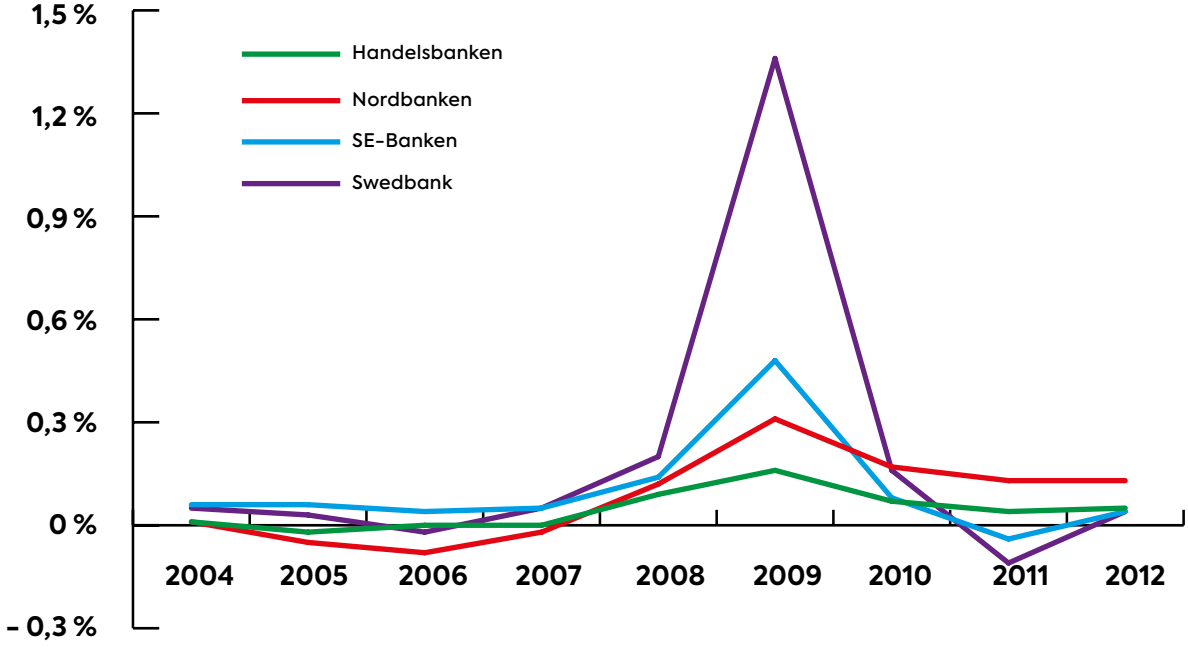

Figur 2 visar att kreditförlusterna var låga 2008 trots den stora osäkerhet som rådde under månaderna efter Lehman Brothers fallissemang i oktober 2008. Notera också att alla banker redovisar sina största kreditförluster 2009, vilket indikerar en lägre grad av flexibilitet avseende när i tiden kreditförlusterna redovisas. Det verkar som om de objektiva omständigheter som krävdes för nedskrivningar av lånefordringarna ännu inte hade inträffat per 2008-12-31. Detta får ses som ett exempel på det som gav upphov till mycket kritik mot ICL-modellen efter krisen 2008–2009, det vill säga att kreditförlusterna redovisades ”too little, too late”. Informationsanvändare uppfattade en dålig matchning mellan vad man uppfattade vara en allvarlig krissituation för bankerna samtidigt som bankerna inte gjorde reserveringar för förväntade kreditförluster på det sätt man förväntade sig utifrån försiktighetsprincipen.

Trots fördelarna med ICL-ansatsen i termer av mindre flexibilitet och mer jämförbarhet, bedömde IASB att nackdelarna övervägde och valde att bygga den nya standarden på ECL-ansatsen. Efter en lång process med olika förslag på lösningar utfärdades IFRS 9 2014 och började tillämpas från och med 2018. ECL-modellen enligt IFRS 9 innehåller vissa inslag av ICL genom hänvisningar till inträffade händelser i Steg 2 och Steg 3, men samtidigt läggs stor vikt vid framåtblickande information och kollektiva bedömningar. ECL-modellen enligt IFRS 9 bör därför leda till tidigare förlustreserveringar jämfört med ICL-modellen enligt IAS 39 (version 2003).

Tillämpningen av IFRS 9 under inledningen av Coronakrisen 2020

Coronakrisen innebär ett skarpt test av den nya ECL-modellen, och de första kvartalsrapporterna 2020 visar på tre intressanta observationer för en extern informationsanvändare: (1) omklassificering mellan förlustreservkategorierna visar på typen av förlust, (2) graden av uppdatering och optimism/pessimism i prognoser skapar skillnader i kreditförluster, (3) kompletterande vägledning från EBA (European Banking Authority) med flera kan skapa enhetlighet men eventuellt också underskattning av kreditrisk.

Omklassificering

Figur 3 visar utlåning och ackumulerade kreditförluster i de olika kategorierna enligt IFRS 9. Steg 1 avser utlåning där förlustreserven värderas till 12 månaders förväntade kreditförluster.

Figur 3 Utlåning (brutto) och ackumulerade reserveringar för kreditförluster enligt IFRS 9 i de fyra större svenska bankerna per 31 december 2018 och 2019 samt per 31 mars 2020.

För varje utlåningskategori (Steg 1, Steg 2 och Steg 3) har utlåningen (brutto) och ackumulerade reserveringar för kreditförluster satts till 100 per 2018-12-31 för var och en av bankerna. Staplarna visar utvecklingen av utlåningen i absoluta termer uttryckt som ett index med värdet 100 per 2018-12-31. De streckade kurvorna visar utvecklingen av de ackumulerade kreditförlustreserveringarna i absoluta termer uttryckt som ett index med värdet 100 per 2018-12-31.

KÄLLOR: ÅRSREDOVISNINGAR OCH DELÅRSRAPPORTER FÖRSTA KVARTALET 2020 (HANDELSBANKEN, NORDEA, SEB OCH SWEDBANK).

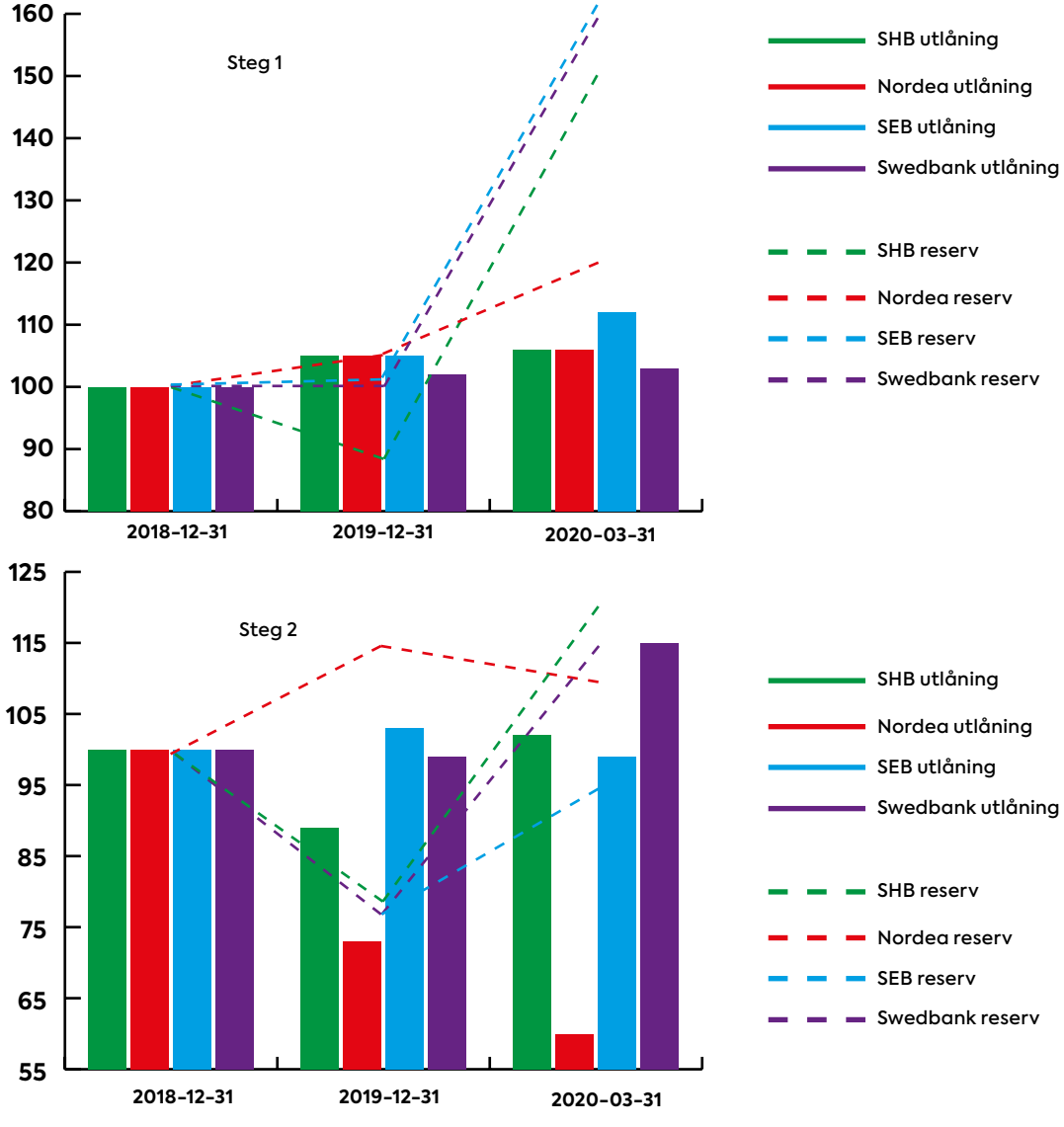

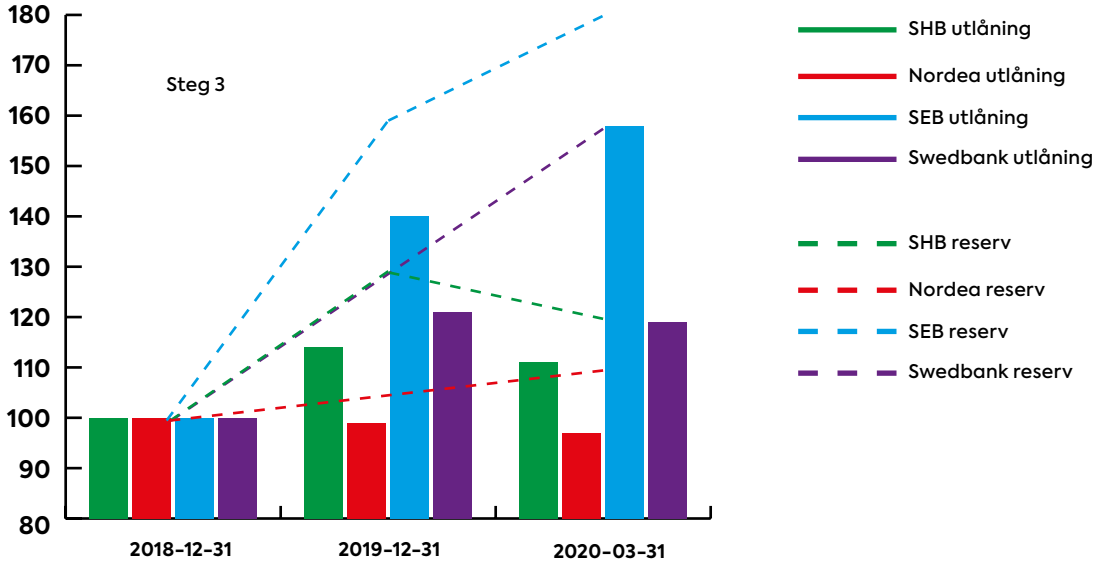

Swedbanks utlåning i Steg 1 ligger ganska konstant under första kvartalet 2020. Att utlåningen i Steg 1 inte ökar som i de andra bankerna beror på att Swedbank omklassificerat utlåning från Steg 1 till Steg 2 i högre utsträckning. Detta ska endast göras om en betydande ökning av kreditrisken skett sedan första redovisningstillfället. Notera också att vid en förflyttning från Steg 1 till Steg 2 så ändras värderingen av förlustreserven, från att endast beakta 12 månaders förväntade kreditförluster till att beakta de förväntade kreditförlusterna under hela den återstående löptiden. Det bidrar till att Swedbanks förlustreserver stiger kraftigt i Steg 2 under det första kvartalet. Men även reserveringarna i Steg 1 ökar med drygt 50% i Swedbank. Det beror att de förväntade kreditförlusterna för de kommande 12 månaderna värderas avsevärt högre per 20-03-31 jämfört med 19-12-31 utan att någon betydande ökning av PD skett. Mer pessimistiska kollektiva bedömningar (makroprognoser) och högre sannolikhet för pessimistiska scenarier kan ligga bakom en sådan ökning.

Även SEB uppvisar ett avvikande mönster i figur 3. Såväl utlåning som förlustreserveringar ökar kraftigt i Steg 3. Samtidigt sjunker utlåningen i Steg 2. En förändring från Steg 2 till Steg 3 innebär att händelser inträffat som medför att lånefordringarna blivit kreditförsämrade (t.ex. uteblivna betalningar från låntagaren, se IFRS 9, Bilaga A, definitionen av ”kreditförsämrad tillgång”). Banken skriver:

”[...] minskningen i Steg 2-volymer berodde på en migration till Steg 3 till följd av försämring i kreditkvaliteten i ett fåtal större engagemang.” (SEBs delårsrapport för första kvartalet 2020, s. 32).

Notera dock att i både steg 2 och Steg 3 baseras värderingen av förlustreserven på de förväntade kreditförlusterna *under hela den återstående löptiden*. De ökningar i kreditrisk som orsakat förflyttningen från Steg 2 till Steg 3 verkar således vara direkt kopplade till lägre förväntade kassaflöden i individuella engagemang, som resulterat i högre förlustreserver i Steg 3.

Exemplen ovan illustrerar hur tolkningen av vad som orsakat kreditförlusterna är annorlunda i Swedbank (förflyttningen från Steg 1 till Steg 2) än i SEB (förflyttningen från Steg 2 till Steg 3). Att på detta sätt kunna kvantitativt följa hur lånevolymer och förlustreserver i de olika kategorierna utvecklas över tiden, och genom förståelse av kategoriernas innebörd och bankernas förklaringar, får man som informationsanvändare bättre möjlighet än tidigare att tolka utvecklingen även av förväntade kreditförluster.

Prognoser

Alla fyra bankerna beskriver i sina kvartalsrapporter hur de har hanterat de ökade riskerna under första kvartalet 2020. Swedbank skriver.

”På grund av det dramatiska förloppet av pandemin, liksom den stora osäkerheten om omfattningen av effekterna på medellång och lång sikt, har koncernen en eftersläpning i nedgraderingar av företagskundernas interna kreditvärdering.” (Swedbanks delårsrapport för första kvartalet 2020, s. 35)

De interna kreditvärderingarna spelar stor roll i den ordinarie tillämpningen av ECL-modellen enligt IFRS 9, men tidsbrist för uppdateringar innebär inte att redovisningen av eventuella ökade förluster till följd av ökade risker kan vänta tills en senare period. Swedbank skriver:

”En expertjustering av kreditreserveringarna har därför ansetts vara nödvändig per den 31 mars 2020. Denna justering uppskattar effekterna av de pågående nedgraderingarna för företagskunder i steg 1 och steg 2, där sådana migrationer inte fångades av modellerna vid periodens slut. Målsättningen är att individuell omvärdering av kreditbetygen ska göras under andra kvartalet.” (Swedbanks delårsrapport för första kvartalet 2020, s. 35)

Effekten av expertjusteringarna bidrar till kreditförluster i Swedbank motsvarande 0,32 procent av utlåningen på årsbasis.[4] Handelsbanken skriver på motsvarande sätt:

”För att beakta effekten av covid-19 har en expertbaserad beräkning utförts på aggregerad nivå för att justera de modellbaserade beräkningarna för utvalda delportföljer inom Steg 1 och Steg 2. För att få fram den expertbaserade beräkningen har ett stressat scenario jämförts med den modellbaserade beräkningen per 2020-03-31. Mellanskillnaden mellan det stressade scenariot och den modellbaserade beräkningen utgör den expertbaserade beräkningen. Därefter ha banken bedömt sannolikheten för att utfallet av den expertbaserade beräkningen ska inträffa och kommit fram till ett tillkommande reserveringsbehov på 440 mkr.” (Handelsbankens delårsrapport för första kvartalet 2020, s. 39)

I Handelsbanken bidrar dessa expertjusteringar till kreditförluster motsvarande 0,07 procent av utlåningen på årsbasis.[5] Swedbank och Handelsbanken har således likartade angreppssätt när det gäller att hantera modellvärdenas eftersläpning med en expertjustering och båda bankerna kvantifierar också denna effekt. Varför blir då effekten mer än fyra gånger större i Swedbank? En indikation på en skillnad är att Handelsbanken anger att man gjort beräkningen för ”utvalda delportföljer” medan Swedbank inte anger någon sådan begränsning. Hur ser det ut med makroprognoserna?

Tabell 1 visar att de fyra bankerna uttrycker sig

Tabell 1. De fyra större svenska bankernas kommentarer om makroekonomiska prognosers inverkan på förlustreserveringar

KÄLLOR: DELÅRSRAPPORTERNA FÖR FÖRSTA KVARTALET 2020 I HANDELSBANKEN (S. 39), NORDEA (S. 12), SEB (S. 3 OCH S. 10) OCH SWEDBANK (S. 39).

Bank	Kommentarer om makroekonomiska prognosers inverkan på förlustreserveringar
Handelsbanken	”I samband med detta kvartalsbokslut har de makroekonomiska prognoserna, som används i beräkningen, viktats om i jämförelse med årsskiftet. Prognosen i det neutrala scenariot vägs med 55 procent (60), positiva vägs med 15 procent (15) och negativa med 30 procent (25). Den ändrade viktningen har ej lett till någon väsentlig effekt på reserveringsbeloppet för förväntade kreditförluster.”
Nordea	”Nordea ska uppdatera sina makroekonomiska scenarier under andra kvartalet 2020. Dessa kommer att användas i modellerna för gruppvisa avsättningar där även hänsyn tas till tillsynsmyndigheternas anvisningar. Antagandena som används i modellerna lämnades oförändrade under första kvartalet 2020 eftersom covid-19-utbrottets påverkan på ekonomin fortfarande är mycket osäker.”
SEB	”Förväntade kreditförluster, netto, ökade med 50 procent från en redan förhöjd nivå i det fjärde kvartalet [...] till följd av ytterligare reserveringar på portföljnivå som tar höjd för de försämrade makroekonomiska utsikterna och ett lägre oljepris [...] SEB fortsätter att bevaka den makroekonomiska utvecklingen hur kreditkvaliteten påverkas under de kommande kvartalen.”
Swedbank	”Som ett resultat av utvecklingen av covid-19 pandemin uppdaterades den 25 mars 2020 Swedbank Economic Outlook, som fungerar som basscenario, med en tilldelad sannolikhetsvikt på 66,6 procent. Med utgångspunkt i det uppdaterade basscenariot utvecklades nya alternativscenarier med tilldelade sannolikhetsvikter på 16,67 procent på både positivt- och negativt scenario”

olika om makroprognosernas effekter på förlustreserveringarna i kvartalsrapporterna. Swedbanks basscenario är uppdaterat per 2020-03-25 och är den bank som mest detaljerat refererar till en uppdaterad makroprognos. SEB anger att de ”tar höjd för” försämrade makroekonomiska utsikter under kvartalet medan Handelsbanken förefaller endast ändra vikterna i scenarier från årsskiftet. Nordea skiljer sig från övriga banker genom att tydligt markera en fördröjning av effekterna till nästa kvartal.

En slutsats av denna genomgång är att det förefaller finnas skillnader mellan hur bankerna uppdaterar sina makroprognoser och hur de gör kollektiva bedömningar och att detta sannolikt påverkar storleken på förlustreserveringarna. Swedbanks högre förlustreservering i första kvartalet 2020 kan till exempel sannolikt delvis förklaras av att de använt mer uppdaterade makrobedömningar än de andra bankerna. Mot bakgrund av tidigare erfarenheter av ECL-modellen är skillnader i bedömningar inte oväntade, men exemplen visar att man med utgångspunkt från rapporterna kan bilda sig en uppfattning om vari skillnaderna består.

Kompletterande vägledning

En typ av åtgärder som bankerna vidtog under första kvartalet var amorteringslättnader för företag och privatpersoner. I kvartalsrapporterna beskriver bankerna vilka effekter sådana lättnader haft på förlustreserveringarna (se tabell 2).

Tabell 2 visar att amorteringslättnader och liknande åtgärder i inledningen till coronakrisen i sig inte var tillräckligt för att orsaka förflyttning till en högre förlustreservkategori i någon av bankerna. Bankernas samsyn i denna fråga verkar påverkad av myndigheters riktlinjer, vilket väcker frågor om hur sådana riktlinjer förhåller sig till tillämpningen av IFRS 9. IASBs ambition är att IFRS-standarderna ska vara principbaserade och tillämpningsanvisningarna till IFRS 9 är mot denna bakgrund ovanligt

Tabell 2. De fyra större svenska bankernas kommentarer om amorteringslättnaders inverkan på förlustreserveringar

KÄLLOR: DELÅRSRAPPORTERNA FÖR FÖRSTA KVARTALET 2020 I HANDELSBANKEN (S. 39), NORDEA (S. 12), SEB (S. 32) OCH SWEDBANK (S. 35).

Bank	Kommentarer om hur amorteringslättnader mm. påverkar förlustreserveringar
Handelsbanken	”Lättnader som kredittagare erbjuds till följd av rådande omständigheter har som enskild kvantitativ faktor inte orsakat en förflyttning från Steg 1 till Steg 2 i enlighet med EBAs guideline (publiceringsdatum 2 april 2020).”
Nordea	”Nordea har inte flyttat kunder mellan reserveringskategorierna på grund av likviditetsproblem som uppstått till följd av covid-19-utbrottet. Detta är i linje med tillsynsmyndigheternas anvisningar […]”
SEB	”Finansinspektionen anser att undantag från amorteringskrav på bolån på grund av särskilda skäl samt amorteringslättnader för små och medelstora företag som följer av inrättandet av den statliga företagsakuten är sådana åtgärder som uppfyller kriterierna för att betraktas som generella moratorier som inte leder till ökade reserveringar enligt EBA:s riktlinjer.”
Swedbank	”Swedbank har som ett sätt att stödja både privat- och företagskunder med covid-19 relaterade likviditetsproblem infört en standardiserad och generell metod för betalningsanstånd och respitperioder för kapitalbelopp som ska betalas. I allmänhet har dessa åtgärder inte automatiskt inneburit en utlösande faktor för flytt till steg 2 […]”

omfattande. Trots detta har till exempel ESMA, EBA och Basel-kommittén för banktillsyn sett behov av att ge ytterligare vägledande information angående redovisningen.

Lättnaderna i tabell 2 är ett bra exempel på de problem som coronakrisen skapar. EBA-vägledningen från 2 april (EBA, 2020) anger att omklassificering till en högre förlustreservkategori inte ska ske till följd av till exempel amorteringslättnader om åtgärden omfattas av ett generellt betalningsmoratorium. Vägledningen innehåller kriterier för vad som utgör ett generellt betalningsmoratorium. Precis som framgår av flera av bankernas kommentarer i tabell 2 betonar EBA att deras anvisning är att moratoriet i sig inte ska orsaka förflyttning till en högre förlustreservkategori. Men hur ska detta kunna bedömas i praktiken? Det står klart redan nu att coronakrisen kommer leda till att låntagare får betalningsproblem och det framstår som en risk att vägledning av detta slag kan innebära en generell fördröjning av kreditförlusterna.

NICLAS HELLMAN
Tf professor vid institutionen för redovisning och finansiering, Handelshögskolan i Stockholm.

Referenser

- Andersson, H. & Hellman, N. 2019. Analysis of changing regulatory conditions, new accounting policies and the global financial crisis: the case of Swedish banks. Ur Krivogorsky, V. (red.), *Institutions and Accounting Practices after the Financial Crisis: International Perspective*, 2019, Routledge, ISBN: 978-1-138-20480-5, kapitel 7.
- Camfferman, K. 2015. The emergence of the 'incurred-loss' model for credit losses in IAS 39. *Accounting in Europe*, 12(1): 1–35.
- EBA 2020. *Guidelines on Legislative and Non-Legislative Moratoria on Loan Repayments Applied in the Light of the COVID-19 Crisis*. April 2. EBA/GL/2020/02. European Banking Authority.
- Riksbanken. 2008. Finansiell stabilitet. Report 2008:1. Nedladdad 2020-04-30: http://archive.riksbank.se/Upload/Dokument_riksbank/Kat_publicerat/Rapporter/2008/FS_08_1_sv.pdf
- Riksbanken. 2009. Finansiell stabilitet. Report 2009:2. Nedladdad 2020-04-30: http://archive.riksbank.se/Upload/Dokument_riksbank/Kat_publicerat/Rapporter/2009/FS_2009_2.pdf

Fotnoter

1) Källor: delårsrapporterna för första kvartalet 2020 i Handelsbanken (s. 39), Nordea (s. 12), SEB (s. 32) och Swedbank (s. 35).

2) Inom ramen för IFRS 9 är en viktig skillnad mellan steg 2 och steg 3 att ränteintäkterna i steg 3 inte längre beräknas på den finansiella tillgångens bruttovärde vilket för köpta och utgivna lånefordringar innebär att en kreditjusterad effektivränta ska tillämpas (IFRS 9, p. 5.4.1), det vill säga i linje med idealmodellen som beskrevs tidigare.

3) Användningen av den ursprungliga effektivräntan skapar här ett logiskt problem. Den ursprungliga effektivräntan beaktar kreditrisk genom lånets prissättning (högre ränta krävs vid högre risk) och när nu de förväntade kassaflödena (med avdrag för kreditförluster) diskonteras med den räntan sker en dubbelräkning av kreditförlusterna (IFRS 9, BC5.93, se även BC5.148). Att man i Steg 1 inte beaktar kassaflödena under hela livslängden utan endast 12 månaders kreditförluster kan ses som ett sätt att kompensera för denna dubbelräkning (BC5.93). Detta problem uppstår inte vid tillämpning av idealmodellen.

4) Procentsatsen har beräknats som förändringar på grund av expertjusteringar under första kvartalet (1 586 mkr) multiplicerat med 4 (6 344 mkr) i procent av utlåning till allmänheten och kreditinstitutioner samt åtagande och finansiella garantier per 2020-12-31 (1 997 050 mkr). Källa: Swedbanks delårsrapport för första kvartalet 2020, not 11.

5) Procentsatsen har beräknats som extraavsättningen på 440 mkr multiplicerad med 4 (1 760 mkr) i procent av utlåning brutto per 2020-12-31 (2 688 999 mkr). Källa: Handelsbankens delårsrapport för första kvartalet 2020, not 6 och 7.

Bli en del av FAR!

Är du anställd på en revisions- eller redovisningsbyrå, men inte auktoriserad? Då kan du bli basmedlem i FAR och ta del av en mängd förmåner.

Som basmedlem får du:

- Rabatt på FAR Online, litteratur och utvalda utbildningar
- Tidningarna Balans och Resultat digitalt
- Medlemspris på FAR:s aktualitetsdagar
- FAR:s nyhetsbrev för ekonomer
- Medlemsrådgivning (mot tillägg) och Karriärrådgivning

Ansök idag!

Läs mer på far.se/basmedlem